

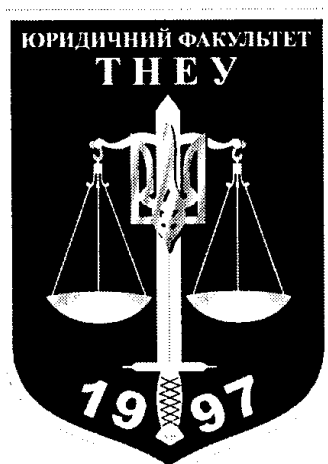
Міністерство освіти і науки України

Тернопільський національний економічний університет

юридичний факультет

кафедра теорії та історії держави і права

Грубінко Андрій Васильович

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

*(навчально-методичні матеріали для студентів
заочної форми навчання)*

Тернопіль, 2010

ББК 67.2я73
І 90

Навчально-методичне видання

Автор-упорядник: кандидат історичних наук, старший викладач
Грубінко А.В.

Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн (навчально-методичні матеріали для студентів заочної форми навчання). – Тернопіль, 2007. – 60 с.

Рекомендовано до друку науково-методичною радою юридичного факультету ТНЕУ

Протокол № 2 від 9 листопада 2007 р.

Рецензенти: кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України
ТНПУ імені Володимира Гнатюка

Бармак М.В.

кандидат юридичних наук, проф., зав. кафедрою правового
регулювання економіки і правознавства
юридичного факультету ТНЕУ

Пігач Я.М.

Подані навчально-методичні матеріали розроблені на основі типових навчально-методичних матеріалів з дисципліни "Історія держави і права зарубіжних країн", авторами яких є:

О.М. Джужа і ін. (Національна академія внутрішніх справ України);

Г.І. Трофанчук (Міжгалузовий інститут управління);

В.Б. Череватюк (ТНЕУ).

Відповідальний за випуск: завідувач кафедри теорії та історії держави і права ТНЕУ, кандидат юридичних наук, доцент М.В. Кравчук

ISBN 966-847-237-6

© ТНЕУ, 2010

ПЕРЕДМОВА

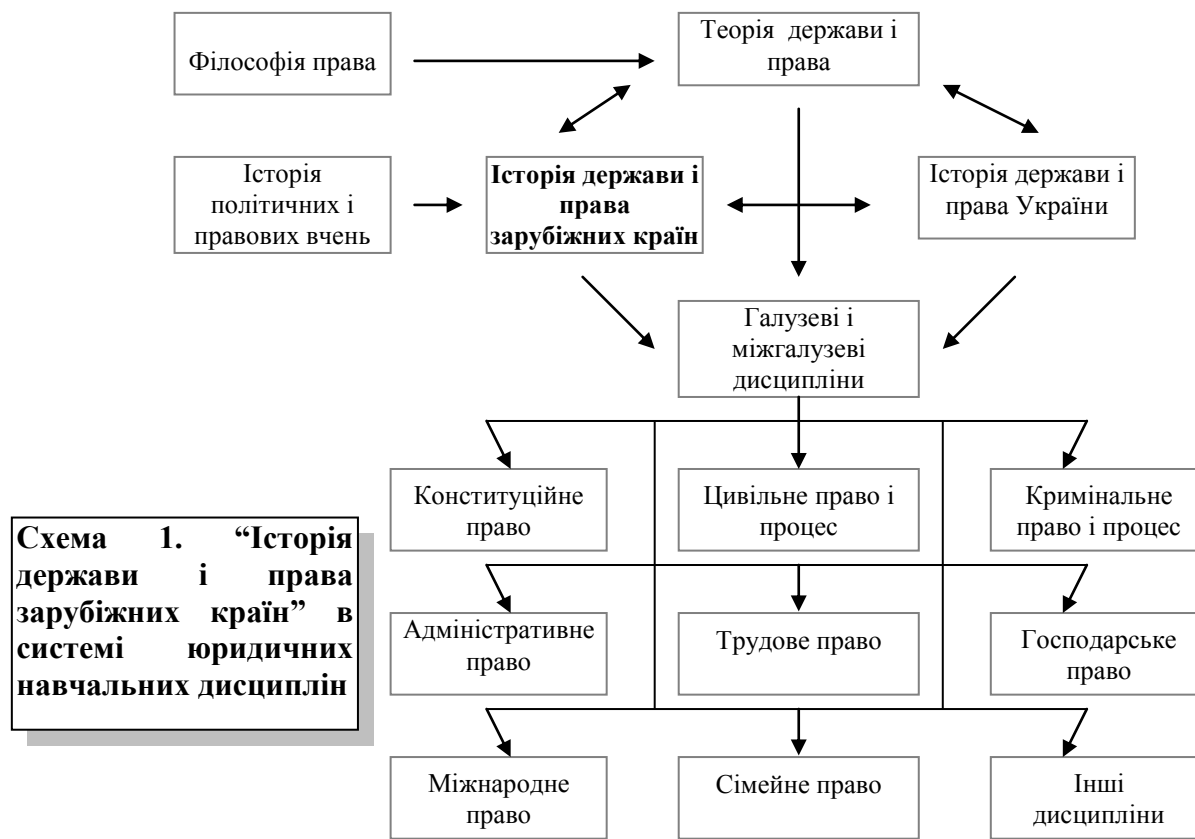
“Історія держави і права зарубіжних країн” є самостійною наукою і навчальною дисципліною історико-теоретичного циклу, обов’язковою в системі юридичних наук та юридичної освіти, в межах якої досліджується процес становлення і розвитку держави і права країн світу у різні періоди історії. Її особливістю є творче поєднання сфери дослідження, методологічних підходів та завдань двох самостійних сфер наукового знання – історії та юриспруденції, а широта розгляду проблем пов’язана із специфічним географічно-просторовим, хронологічним, змістовим (історичним і теоретико-юридичним) наповненням ставить її на чільне місце серед фундаментальних правових навчальних дисциплін у системі підготовки кваліфікованого сучасного фахівця-правника.

Вивчення минулого країни має велике загальноісторичне значення. Адже історична та історико-правова наука, вивчаючи і узагальнюючи досвід минулого, допомагає пізнати і використовувати закономірності суспільного розвитку, уникнути повторення помилок. У цьому полягає головне завдання науки та навчальної дисципліни історії держави і права. Вивчення історії держави і права зарубіжних країн дозволяє зрозуміти загальні закономірності державно-правових систем в їх історичній еволюції. Дослідження процесів генези, становлення, розквіту та занепаду держави і права в певних цивілізаціях сприяє формуванню загальної і професійної культури правника. Воно насамперед дозволяє зрозуміти, що існування певних державно-правових інститутів історично обумовлене, залежить від рівня розвитку суспільства, правової культури населення конкретного регіону.

На відміну від загальної історії історико-правові науки не досліджують суспільство в цілому. Вони вивчають історичні процеси розвитку складної системи державних і юридичних установ. Історія держави і права зарубіжних країн оперує безліччю фактів конкретних подій політичного життя, діяльності держав, урядів, партій, суспільних верств та інших соціальних інститутів. Проте вона не є простим набором знань про минуле держави і права. Конкретно-історичні закономірності розвитку держави і права мають свою специфіку в порівнянні із закономірностями розвитку суспільства, бо держава і право займають в ньому особливе становище, володіють відносною самостійністю.

Історія держави і права вивчає політичні та правові інститути від найдавніших часів до сьогодення, а тому органічно поєднується з діючим правом. Історію держави і права цікавлять конкретні політичні і правові явища, але насамперед вона

досліджує фактичний матеріал для встановлення міжгалузевих закономірностей, для показу загальних поступальних тенденцій розвитку держави і права.

Предметом історії держави і права зарубіжних країн є вивчення загальних та специфічних процесів і закономірностей виникнення, розвитку та занепаду різних типів держав і права у конкретних історичних умовах в хронологічному розрізі від найдавніших часів до сьогодення.

Мета навчальної дисципліни – пізнання закономірностей еволюції держави і права країн світу, досвіду практичного застосування державно-правових інструментів та юридичних технологій, сформованих у минулому та історично обумовлених об’єктивними суспільними процесами, їх використання в сучасних державно-правових системах.

Завдання навчальної дисципліни:

- сприяння ширшій загальній підготовці студентів з питань і проблем історії держави і права зарубіжних країн, виробленні у них правового світогляду, необхідного для засвоєння і застосування права у практичній діяльності;
- створення передумов для якнайкращого засвоєння таких навчальних дисциплін як теорія держави і права, історія політичних і правових вчень, галузевих і міжгалузевих дисциплін;

- формування наукового світогляду про державно-правові процеси, що відбуваються у світі і в Україні;
- ознайомлення з кращими надбаннями законодавчого мистецтва і правотворчістю держав і народів, видатних діячів у різні історичні епохи.

Теоретичне і практичне значення навчальної дисципліни полягає у можливості на основі ґрунтовного вивчення державно-правового досвіду країн і народів світу, здобутого у різні історичні епохи, глибше пізнати державно-правові реалії сучасності. Також її вивчення дає можливість одержати необхідні знання щодо здійснення економічних реформ, демократизації політичного життя суспільства і охорони прав громадян, прогнозувати подальший розвиток держави і права як в Україні, так і за її межами.

Радою Європи прийнято визначення *ключових компетенцій*, якими “повинні володіти молоді європейці”, включно серед них спеціальні і професійні компетенції в межах навчальної дисципліни. Результатами вважаються набори компетенцій, що включають знання, глибину усвідомлення і навички особи, яка навчається. Останні визначаються для програми в цілому та кожного її блоку (модуля)¹.

Технології формування компетенцій ґрунтуються на тій тезі, що знання “даремні” без компетенцій, тому без наявності певної компетенції сприйняті знання можуть навіть не з’явитися². Діяльнісний принцип організації правової освіти якраз дозволяє через спостереження та аналіз, порівняльно-історичний та формально-юридичний прийоми, моделювання правових явищ і процесів у правотворенні та правозастосуванні виробляти необхідні компетенції у фахівця. Враховуючи задекларовані позиції, нами на основі компетентнісного підходу розроблено програму навчальної дисципліни “Історія держави і права зарубіжних країн”. Наведемо схему формування компетенцій (табл.).

¹ Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: “К.І.С.”, 2004. – 112 с.

² Вища освіта України і Болонський процес / Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабин І.І.; за ред. В.Г. Кременя. – Тернопіль: Вид-во «Навчальна книга – Богдан», 2004. – 382 с.

**Система компетенцій з навчальної дисципліни
“Історія держави і права зарубіжних країн”¹**

Культурні, соціальні, політичні	Загальнонаукові	Предметні, трудові, підприємницькі
<p>1. Аналізувати та оцінювати найважливіші досягнення національної, європейської та світової правової науки і практики, орієнтуватися у цінностях та переконаннях сучасного суспільства щодо юридичних питань і проблем.</p> <p>2. Співвідносити розуміння історичного становлення і сучасного стану правових явищ і процесів щодо політичних, економічних і суспільних процесів у різних країнах світу.</p> <p>3. Застосовувати засоби і технології аналізу, порівняння та використання правових знань.</p> <p>4. Володіти загальною та спеціальною термінологією рідною та широкоживаними іноземними мовами, застосовувати навички мовлення та норми відповідної мовної культури, інтерактивно використовувати загальну та спеціальну інформацію історико-правового характеру.</p> <p>5. Знаходити, описувати та порівнювати прояви правової поведінки людини і суспільства у різні історичні часи в різних соціокультурних системах.</p> <p>6. Оцінювати діяльність історичних осіб, політичних, релігійних і громадських об'єднань, суспільних верств з точки зору забезпечення правової взаємодії.</p> <p>7. Визначати та характеризувати різні системи правових цінностей в їх історичному розвитку, та їх вплив на розвиток суспільства і життя людей.</p> <p>8. Опанувати моделі правової культури (правової етики) та поведінки, стратегії конструктивної правотворчої та правозастосовчої діяльності в умовах соціально-економічних, політичних, етнокультурних та інших відмінностей між народами, різноманітності світу і людської цивілізації в її історичному розвитку.</p> <p>9. Застосовувати навички правової культури, популяризувати та прищеплювати їх у професійній та громадській діяльності.</p> <p>10. Застосовувати методи правового виховання, орієнтовані на систему індивідуальних, національних і загальнолюдських цінностей для розробки і реалізації стратегій та моделей поведінки й кар'єри.</p>	<p>1. Визначати суттєві ознаки і тенденції розвитку найважливіших державно-правових явищ і процесів, що лежать в основі правотворення та правозастосування.</p> <p>2. Порівнювати і співвідносити розуміння соціально-економічних, політичних, етнокультурних та релігійних явищ і процесів щодо правотворення і правозастосування у різні історичні періоди.</p> <p>3. Порівнювати особливості розвитку державно-правових явищ і процесів різної сутності та рівня складності і встановлювати відмінності (специфічність) між ними та комплексну взаємодію у формуванні цивілізаційних правових систем в історичному аспекті.</p> <p>4. Визначати основні елементи та характеризувати і порівнювати моделі державно-правових систем співвідносно з динамікою соціально-економічних, політичних, соціо- та етнокультурних процесів в їх історичному розвитку з метою удосконалення правотворення і правозастосування як невід'ємних передумов розвитку суспільства, інтересів особи, соціальних груп і суспільних структур.</p>	<p>1. Причинна (детермінаційна) – передбачає уміння виокремлювати чинники, значимі для виникнення, розвитку та регуляції стану тих чи інших історико-правових явищ, процесів і державно-правових систем.</p> <p>2. Хронологічна (динамічна) – передбачає уміння встановлювати та розуміти хронологічні межі існування державно-правових станів, виокремлювати їх ключові етапи і характеризувати стан, динаміку і наслідки.</p> <p>3. Просторова – передбачає уміння структурувати державно-правовий простір за особливостями організації, властивостей і функцій та орієнтуватися в ньому.</p> <p>4. Логічна – уміння аналізувати, пояснювати державні і правові факти, визначати основні тенденції, зв'язки та взаємовплив соціально-економічних, політичних, соціо- та етнокультурних, релігійних тощо явищ і процесів в історичній динаміці державно-правового простору, сучасній стадії його розвитку та прогнозувати (моделювати) його динаміку у майбутньому.</p> <p>5. Інформаційна – передбачає уміння отримувати різними способами, включно шляхом дослідження, та працювати з джерелами загальнонаукової, історичної і правової інформації для того, щоб характеризувати та порівнювати динаміку державно-правових явищ і процесів на різних етапах їх генезису.</p> <p>6. Порівняльно-аналітична – передбачає уміння аналізувати конкретно-функціональні характеристики і стан державно-правових явищ, процесів і систем та порівнювати їх кількісні і якісні характеристики на різних етапах формування і розвитку та між собою.</p> <p>7. Систематизуюча – передбачає уміння розрізняти властивості елементів державно-правових систем у їх взаємозв'язку, встановлювати ієрархічні взаємодії, структурно-функціональні співвідношення компонентів на всіх рівнях соціально-економічної, політичної і правової організації.</p> <p>8. Моделююча – передбачає уміння моделювати структуру державно-правових систем на всіх етапах їх розвитку, визначати напрямки та швидкість розвитку процесів, що відбуваються в них, наслідки видозмінення (включно порушення) їх структурно-функціональної стійкості.</p> <p>9. Аксеологічна – формулювати версії й оцінки динаміки державно-правових систем і еволюції державо- і правотворчого процесів загалом, характеризувати та порівнювати вплив соціально-економічних, політичних і соціокультурних чинників, властивих тому чи іншому періоду розвитку цивілізації та в певний історичний час, на перебіг правотворення і правозастосування в цілому.</p> <p>10. Практично-діяльнісна – застосовувати сучасні методи (способи, засоби) ретроспективного аналізу державно-правових систем, стану їх розвитку, стійкості та відповідності потребам особи і суспільства загалом, прогнозувати стандартні та ймовірнісні наслідки їх змін на всіх етапах їх формування і функціонування, виробляти рекомендації з прогнозування та регулювання політико-правового розвитку у напрямку забезпечення ефективності правотворення та правозастосування в інтересах особи і суспільства в цілому.</p> <p>11. Мовленнєва (репрезентаційна) – формулювати усні та письмові повідомлення щодо виникнення, тлумачення та розвитку термінологічного апарату історико-правових знань на конкретних етапах їх формування, представляти результати навчання та навчально-дослідницької діяльності науковою мовою, чітко, стисло, зрозуміло, доступно та результативно для успішного навчання професійної та громадської аудиторії.</p> <p>12. Формуюча – визначати вплив історико-правових знань на становлення наукового світогляду та загальну правову культуру особистості і суспільства.</p>

Професійні компетенції

<p>1. Розуміти причини та механізми виникнення, формування і розвитку, умов забезпечення стійкості державно-правових систем в різних соціально-економічних, політичних, соціо- та етнокультурних середовищах.</p> <p>2. Застосовувати адекватні методи дослідження та створювати моделі процесів правотворення і правозастосування у певних державно-правових системах в їх історичному розвитку.</p> <p>3. Уміти створювати програму вивчення та реалізовувати її щодо функціональної структури та динаміки історико-правових процесів і прогнозування їх розвитку.</p> <p>4. Розуміти суть правотворення і правозастосування в конкретних державно-правових умовах співвідносно до характеру історичного процесу.</p> <p>5. Уміти застосовувати критерії оцінки відповідності державно-правових систем характеру соціально-економічного, політичного, соціо- та етнокультурного і релігійного стану суспільства на певному історичному етапі розвитку цивілізації.</p> <p>6. Самостійно робити висновки щодо ефективності, можливості практичного використання (історичної перспективності) державно-правових систем в цілому або окремих елементів їх структурно-функціональної організації в сучасному державно-правотворенні.</p> <p>7. Розуміти системність та різновариантність державно-правових структур, багатовекторність їх розвитку і суджень про них, приймати та аналізувати пропозиції щодо їх вдосконалення.</p> <p>8. Мати професійні незалежні знання та судження про цивілізаційні, загальнодержавні, регіональні проблеми правотворення та правозастосування з урахуванням соціально-економічної, політичної, соціо- та етнокультурної і релігійної специфіки.</p> <p>9. Застосовувати співвідносно до потреб державо- і правотворчої практики загальноцивілізаційний та національний історико-правовий досвід, критично аналізувати його та пропонувати соціальнозначимі зміни до нього.</p> <p>10. Вміння здійснювати професійну, дослідницьку та просвітницьку діяльність в сфері історико-правових знань.</p>
--

¹ Грубінко А. Формування історико-правових компетенцій у майбутнього правника // Юридичний журнал. – 2009. - № 11. – С. 123-127.

Структура навчальної дисципліни побудована з використанням історико-хронологічного принципу.

Основними формами роботи під час опанування дисципліни є лекції, семінарські заняття, самостійна робота студентів, виконання курсової роботи (за вибором).

Завдання лекцій: сприяти оволодінню студентами основними поняттями, категоріями та методологічними підходами науки і навчальної дисципліни; ознайомити студентів з конкретними державними інститутами та системами права; сформувати систему знань та уявлень про генезис державно-правового досвіду країн і народів світу, його історичну детермінованість, спадковість та практичний зв'язок із сучасними державно-правовими трансформаціями у світі та в Україні.

Мета семінарських занять: розвинути навички роботи студентів з першоджерелами з історії держави і права зарубіжних країн, аналізувати навчальну і наукову літературу з проблеми, формувати у них досвід самостійного осмислення головних питань.

Використовувані форми семінарських занять: доповідна система і творчі дискусії, співбесіда, “круглі столи”, рольові ігри тощо. На семінарських заняттях передбачено використання новітніх матеріалів з офіційних державних видань, засобів масової інформації, розв'язування правових задач, використання комп'ютерних технологій. Для систематизації та закріплення знань студентів використовується метод складання і заповнення логічних схем для кожної з тем.

Невід'ємною складовою засвоєння навчального матеріалу є самостійна робота студента. **Самостійна робота студента** – основний засіб оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від аудиторних навчальних занять.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна	Напрямок, спеціальність, освітньо- кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
	0304 “Право”	Цикл фундаментальних і професійно- орієнтованих дисциплін
	6.030401 “Правознавство”	Рік підготовки –1 Семестр – 2
	Бакалавр	Лекції: 16 год. Семінари: 8 год.
Загальна кількість годин: 144		Самостійна робота: 120 год.
Тижневих годин: 2 семестр – 24,3 них аудиторних – 12.		Вид підсумкового контролю: екзамен

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Найменування тем	Кількість годин		
	Лекції	Семінарські заняття	Самостійна робота
<i>Тема 1.</i> Предмет завдання, методологія, періодизація, джерела вивчення дисципліни. Держава і право країн Стародавнього Сходу	2	–	8
<i>Тема 2.</i> Держава і право Стародавньої Греції	2	–	8
<i>Тема 3.</i> Державний розвиток та основні риси права Стародавнього Риму. Заняття 1. Держава і право Стародавнього Риму	2	2	8
<i>Тема 4.</i> Особливості середньовічної держави і права в Європі. Заняття 2. Розвиток феодалізму у Франкській державі	2	2	8
<i>Тема 5.</i> Феодальна держава в Росії	–	–	8
<i>Тема 6.</i> Виникнення і розвиток буржуазного права	2	–	8
<i>Тема 7.</i> Основні зміни в праві Західної Європи і Північної Америки в Новітній час.	2		8
<i>Тема 8.</i> Основні тенденції державно-правового розвитку Англії у XVII – XXI ст.	2	–	10
<i>Тема 9.</i> Особливості державно-правового розвитку Франції у XVIII – XXI ст. Заняття 3. Держава і право Франції у період 1789–1815 рр.	–	2	10
<i>Тема 10.</i> Основні тенденції державно-правового розвитку США у XVIII – XXI ст. Заняття 4. Держава і право США	2	2	10
<i>Тема 11.</i> Держава і право Німеччини в XIX – XXI ст.	–	–	10
<i>Тема 12.</i> Японська державність і право у XIX–XXI ст.	–	–	8
<i>Тема 13.</i> Основні тенденції державно-правового розвитку Росії в XIX – XXI ст.	–	–	8
<i>Тема 14.</i> Держави Центральної і Південно-Східної Європи у новітній період	–	–	8
Разом	16	8	120

Тематичний план
(для ФДПМП)

Найменування тем	Кількість годин		
	Лекції	Семінарські заняття	Самостійна робота
<i>Тема 1.</i> Предмет завдання, методологія, періодизація, джерела вивчення дисципліни. Держава і право країн Стародавнього Сходу	2	–	8
<i>Тема 2.</i> Держава і право Стародавньої Греції	2	–	8
<i>Тема 3.</i> Державний розвиток та основні риси права Стародавнього Риму.	2	–	10
<i>Тема 4.</i> Особливості середньовічної держави і права в Європі.	2	–	10
<i>Тема 5.</i> Феодальна держава в Росії	–	–	8
<i>Тема 6.</i> Виникнення і розвиток буржуазного права	2	–	10
<i>Тема 7.</i> Основні зміни в праві Західної Європи і Північної Америки в Новітній час.	2	–	8
<i>Тема 8.</i> Основні тенденції державно-правового розвитку Англії у XVII – XXI ст.	–	–	10
<i>Тема 9.</i> Особливості державно-правового розвитку Франції у XVIII – XXI ст. Семінарське заняття. Держава і право Франції у період 1789–1870 рр.	–	2	10
<i>Тема 8.</i> Основні тенденції державно-правового розвитку США у XVIII–XXI ст.	–	–	10
<i>Тема 10.</i> Держава і право Німеччини в XIX – XXI ст.	–	–	10
<i>Тема 11.</i> Японська державність і право у XIX–XXI ст.	–	–	8
<i>Тема 12.</i> Основні тенденції державно-правового розвитку Росії в XIX–XXI ст.	–	–	10
<i>Тема 13.</i> Держави Центральної і Південно-Східної Європи у новітній період	–	–	10
Разом	12	2	130

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Предмет завдання і методологія курсу.

Держава і право країн Стародавнього Сходу

1. Предмет і завдання, методологія навчальної дисципліни "Історії держави і права зарубіжних країн". Її місце в системі юридичних дисциплін.
2. Періодизація історії розвитку держави і права зарубіжних країн та огляд основної літератури з дисципліни.
3. Процес утворення держави в Стародавньому Єгипті, Вавилоні, Індії, Китаї. Суспільно-економічний устрій стародавньосхідних деспотій. Класовий лад в країнах Стародавнього Сходу. Система каст Стародавнього Китаю. Варни Стародавньої Індії. Особливості давньосхідного рабства.
4. Державний лад у країнах Стародавнього Сходу. Поняття східної деспотії, її основні риси та специфічні особливості.
5. Право. Витоки та джерела давньосхідного права. Закони царя Хаммурапі, закони Ману, Артхашастра. Цивільні правовідносини. Шлюбно-сімейне право. Злочин і покарання. Судовий процес.

Тема 2. Держава і право Стародавньої Греції

1. Виникнення демократичної Афінської держави. Реформи Тезея, Солона та Клісфена. Суспільний і державний устрій Афінської республіки.
2. Право Афінського полісу. Його джерела та основні риси. Закони Драконта. Шлюбно-сімейні та майнові відносини. Особливості кримінального права: види злочинів і покарання.
3. Суспільний лад та державний устрій Стародавньої Спарти. Органи влади і їх функції. Джерела та основні риси права Стародавньої Спарти.

Тема 3. Державний розвиток та основні риси права Стародавнього Риму

1. Виникнення Римської держави. Періодизація історії римської держави. Боротьба патриціїв і плебеїв. Реформи Сервія Туллія.
2. Суспільний лад Риму в період республіки. Правове становище населення. Система рабовласництва.

3. Державний устрій республіканського Риму: центуріальні збори; сенати; магістратура. Диктатор. Військовий устрій.

4. Перехід Риму від республіки до імперії. Загострення соціально-класових протиріч в II-I ст. до н.е. Законодавство Гракхів. Військова реформа Марія. Диктатура Сулли. Перший і другий тріумвірати. Перемога Октавіана.

5. Суспільний і державний лад Риму в період імперії. Принципат і домінат. Управління провінціями. Армія і преторіанська гвардія. Реформи Діоклетіана. Падіння Західної Римської імперії.

6. Римське право. Основні періоди формування і розвитку.

6.1. Докласичний (найдавніший) період. Джерела права. Закони XII таблиць: майнові та шлюбно-сімейні відносини, спадкування, правопорушення і відповідальність.

6.2. Класичний період: джерела права; преторське право; право народів; публічне і приватне право.

6.3. Посткласичний період: джерела права; звід законів Юстиніана; квіритська і бонітарна власність; зобов'язальне, сімейне право і спадкове право; види злочинів і покарань. Легісакційний, формулярний і екстраординарний процес.

7. Історичне значення римського права.

Тема 4. Особливості середньовічної держави і права в Європі

1. Загальна характеристика феодалної держави і права.

2. Утворення і розвиток Франкської держави. Ранньофеодальна монархія в Англії та Німеччині. Розвиток форм феодалної земельної власності (алод, феодал і бенефіцій). Відношення сюзеренітету-васалітету. Королівська влада у VI–XII ст. та феодална роздробленість.

3. Станово-представницька монархія в Англії та Франції. Зміни у суспільному ладі країн Західної Європи у XII–XV ст. Велика хартія вольностей 1215 р. Станово-представницькі установи: Генеральні штати, парламент. Рейхстаг і ландтаги тощо. Політична роздробленість Німеччини.

4. Абсолютна монархія. Центральний і місцевий апарат в умовах абсолютної монархії. Класичний абсолютизм Франції, незавершений характер абсолютизму в Англії і князівський абсолютизм в Німеччині.

5. Феодальне право, його джерела і види ("Варварські правди", капітулярії, "Золота булла" 1356 р., кодекс права "Кароліна"). Особливості феодального права в Англії: "загальне право" і судовий прецедент. Розвиток королівського законодавства. Канонічне право. Міське (магдебурзьке) право.

6. Кримінальне право доби феодалізму. Судоустрій і судочинство.

Тема 5. Феодальна держава в Росії (самостійна робота)

1. Формування ранньофеодальної державності у східних слов'ян. Характер суспільних відносин. Князівська влада. Феодальна роздробленість. Новгородська боярська республіка.

2. Станово-представницька монархія Московії. Феодали та залежне населення. Судебник 1497 р. Царська влада. Реформи Івана IV Грозного.

3. Право Московії доби станово-представницької монархії: джерела права; цивільне, спадкове і кримінальне право; судочинство, шлюбно-сімейні відносини.

4. Становлення абсолютної монархії в Росії. Соборне уложення 1649 р. Реформи Петра I і Катерини II. Розквіт необмеженої монархії. Органи центрального та місцевого управління. Остаточне закріпачення селянства.

5. Основні риси права Росії доби абсолютизму: джерела права, цивільне та кримінально-процесуальне право. Кодифікація права М.П. Сперанським.

Тема 6. Виникнення і розвиток буржуазного права

1. Загальна характеристика буржуазного права і становлення громадянського суспільства.

2. Континентальна система буржуазного права. Формування буржуазного права у Франції: декрети революції, Кодекс Наполеона 1804 р., Торговельний кодекс 1807 р., Кримінальний кодекс 1810 р.

3. Англосаксонська система буржуазного права. Джерела і основні інститути англійського цивільного права. Судовий прецедент. Збереження феодальних юридичних форм. Англійське кримінальне право.

4. Буржуазне право США. Джерела і зміст цивільного права. Кримінальне право США і окремих штатів. Статути і прецеденти.

5. Еволюція цивільного буржуазного права з переходом до імперіалізму. Німецьке цивільне уложення 1896 р. Кримінальне законодавство Англії, Франції і Німеччини наприкінці XIX ст.

Тема 7. Основні зміни в праві Західної Європи і Північної Америки в Новітній час

1. Зміни в джерелах і системі буржуазного права. Поява нових галузей права. Оновлення законодавства.

2. Розвиток цивільного і торговельного права. Правові форми організації монополістичного капіталу. Зростання державної власності. Обмеження прав земельних власників. Основні зміни в шлюбно-сімейному праві.

3. Законодавство про працю в країнах Західної Європи та США. Втручання держави у відносини між працею і капіталом.

4. Основні тенденції у розвитку кримінального права і процесу.

5. Проблема міжнародного тероризму та її правове регулювання.

Тема 8. Основні тенденції державно-правового розвитку Англії у XVII – XXI ст.

1. Буржуазна революція XVII ст. в Англії, її передумови, особливості та основні етапи.

2. Утворення буржуазної держави в Англії. Довгий парламент. Громадянська війна і проголошення республіки. Протекторат О. Кромвеля. "Знаряддя управління" 1653 р.

3. Формування конституційної монархії в Англії. Реставрація Стюартів. Торі і вігі. "Славна революція" 1688 р. "Акт про престолонаслідування" 1701 р.

4. Становлення парламентської монархії в Англії у XVIII – XIX ст. Створення Кабінету міністрів. Выборчі реформи 1832, 1867, 1884-1885 рр. Формування політичних партій. Реформи місцевого самоуправління і судової системи.

5. Трансформація двопартійної системи. Реформи виборчого законодавства. Акт про надзвичайні повноваження 1920 р. Лейбористські уряди та їх політика.

6. Основні зміни в державному ладі. Реформи палати лордів 1911 і 1949рр. Посилення виконавчої влади. Акти про народне представництво 1928 р., 1948 р. і 1969 р.

7. Велика Британія і домініони. Імперські конференції 1926 р. і 1930 р. Вестмінстерський статут 1931 р. Трансформації у зовнішній політиці Великої Британії у післявоєнний період. Розпад Британської колоніальної імперії.

8. Зміни у соціальному законодавстві Британії у другій половині ХХ ст. "Тетчеризм".

9. Конституційні реформи лейбористських урядів Т. Блера. Повноваження Прем'єр-міністра. Реформування парламенту. Державно-правова система Великої Британії в умовах сучасних інтеграційних процесів в Європі та загроз міжнародній безпеці.

Тема 9. Особливості державно-правового розвитку Франції у XVIII – XXI ст.

(самостійна робота)

1. Буржуазна революція XVIII ст. у Франції та її основні етапи. Установчі збори. Декларація прав людини і громадянина 1789 р. Конституція 1791 р. Ліквідація монархії і проголошення республіки.

2. Якобінська диктатура 1793 р. Революційний Конвент та його комітети. Революційний трибунал. Соціально-економічні заходи якобінців.

3. Контрреволюційний переворот 9 термідора. Конституція 1795 р. Директорія.

4. Державний переворот 18 брюмера. Консулат. Імперія Наполеона I та її державний лад і правова система. Падіння імперії Наполеона Бонапарта.

5. Реставрація Бурбонів. Хартія 1814 р. Липнева революція і Хартія 1830 р. Революція 1848 р. Загальна характеристика Конституції 1848 р.

6. Державний переворот грудня 1851 р. Луї Бонапарта. Конституція 1852р. Друга імперія. Режим бонапартизму.

7. Пролетарська революція 18 березня 1871 р. і утворення Паризької Комуни. Прудоністи і бланкісти. Державний лад Паризької Комуни. Основні принципи організації влади. Судова система Комуни. Прокуратура. Право.

8. Утворення Третьої республіки у Франції. Партії і політична боротьба після загибелі Комуни. Конституційні закони Третьої республіки.

9. Політичні партії Франції. Причини і наслідки багатопартійності. Об'єднання демократичних сил в боротьбі проти фашизму. Народний фронт.

10. Франція у Другій світовій війні. Комітет національного визволення. Установчі збори. Конституція 1946 р. Державний лад Четвертої республіки.

11. П'ята республіка у Франції. Шарль де Голль. Конституція 1958 р. Державний лад П'ятої республіки. Президентська влада. Делеговане законодавство.

Тема 10. Основні тенденції державно-правового розвитку США у XVIII – XXI ст.

1. Організація управління в північноамериканських колоніях Англії. Війна за незалежність в Північній Америці і утворення США. Декларація незалежності 1776 р. Конституції штатів. Статті конфедерації 1781 р.

2. Конституція США 1787 р. та Білль про права 1791 р.

3. Державний устрій США. Конгрес. Президент. Верховний суд.

4. Громадянська війна 1851-1865 рр. та її вплив на розвиток законодавства США. Поправки до конституції.

5. Перехід США до імперіалізму. "Доктрина Монро". Еволюція державного ладу США після громадянської війни. Посилення центральних органів влади. Верховний суд США.

6. Особливості правової системи США. Американська федерація. "Правовий дуалізм". Рецепція англійського права в американській правовій системі.

7. Розвиток державно-монополістичного капіталізму. "Новий курс" Президента Рузвельта та його правові основи.

8. Формування антикризового державного механізму після Другої світової війни. Політичні партії в США. Зміни в державному ладі. Розширення функцій Президента. Делеговане законодавство. Верховний Суд.

9. Нові поправки до Конституції (XIX, XXIII, XXIV, XXVI) демократизація виборчого права. Акт про виборчі права 1965 р.

10. Рух за громадянські права 1950-60-х рр. Акт про громадянські права 1964 р. Демократичні рухи.

11. Органи влади в штатах і місцеве самоуправління. Поліція США. Зміни в системі державної влади після 11 вересня 2001 р.

Тема 11. Держава і право Німеччини в XIX – XXI ст. (самостійна робота)

1. Економічна і політична відсталість Німеччини на початку XIX ст. Падіння "Священної Римської імперії германської нації". Утворення перших об'єднаних

німецьких держав. Рейнський союз 1806 р. і Німецький союз 1815 р. Розвиток німецького конституціоналізму на початку XIX ст.

2. Революція 1848 р. та її особливості. Прусська конституція 1850 р. Поразка революції.

3. Об'єднання Німеччини. Імперська Конституція 1871 р. Державний лад Німецької імперії. Рейхстаг і Союзна рада. Імператор. Канцлер. Панування Пруссії в Німецькій імперії.

4. Поразка Німеччини у Першій світовій війні. Листопадова революція 1918 р. Баварська Радянська Республіка.

5. Веймарська Конституція 1919 р. Президент. Рейхстаг і Рейхсрат. Уряд. "Президентські" кабінети. Партії і політична боротьба в період Веймарської Республіки.

6. Встановлення фашистської диктатури в Німеччині. Політичний режим та механізми фашистської диктатури. Каральний апарат: СС, СЛ, СД, Гестапо. Крах фашистської диктатури в Німеччині.

7. Потсдамські угоди. Окупаційний механізм в Німеччині. Політичні партії. Розкол Німеччини.

8. Утворення ФРН. Окупаційний статут. Основні риси конституції 1949 р. Державний лад за Конституцією. Еволюція політичного режиму. Об'єднання Німеччини.

Тема 12. Японська державність і право у XIX–XXI ст.

(самостійна робота)

1. Особливості сьогунату Токугава. Буржуазна революція 1858 р., реставрація Мейцзі і реформи 1870-80-х рр. Зміни в політичній системі Японії.

2. Конституція 1889 р. Державний лад Японії. Імператор, парламент, уряд. Судова система. Поліція. Організація армії. Нова редакція кримінально-процесуального кодексу 1890 р.

3. Японія після Першої світової війни. Вибірчі реформи 1919 р. і 1925 р. Воєнно-монархічна диктатура. Фашизація державного ладу в Японії напередодні Другої світової війни.

4. Розгром Японії у Другій світовій війні. Потсдамські декларації. Конституція 1946 р. Розвиток державного ладу та партійної системи Японії після прийняття Конституції.

Тема 13. Основні тенденції державно-правового розвитку Росії в XIX – XXI ст. (самостійна робота)

1. Відміна кріпосного права. Зміни суспільного устрою. Органи влади та управління: Рада міністрів, Державний банк, Сенат.
2. Судова, земська, міська реформи. Військова та поліцейська реформи.
3. Зміни суспільного устрою та державного ладу на початку XX ст. Реформи П. Столипіна. Судові органи. Право Російської імперії.
4. Революція 1905–1907 рр. та її державно-правові наслідки. Причини кризи Російської імперії.
5. Держава і право в період Лютневої революції. Жовтневі події 1917 р. Перші декрети уряду більшовиків. Формування та функціонування більшовицьких революційних органів влади.
6. Утворення СРСР. НЕП. Індустріалізація колективізація. Конституції 1924 р., 1936 р. і 1976 р. Кодифікації радянського права. Перебудова (1985 – 1991 рр.).
7. Наслідки розпаду СРСР. Особливості становлення держави і права нових демократичних держав.

Тема 14. Держави Центральної і Південно-Східної Європи у новітній період (самостійна робота)

1. Становлення національних держав в Угорщині, Чехословаччині, Югославії. Відродження Польської держави. Болгарія і Румунія після Першої світової війни.
2. Угорська Радянська республіка. Соціально-економічні політичні перетворення. Конституція та її особливості. Поразка Угорської Радянської республіки.
3. Характер і форми революції 1940-х років в Центральній і ПівденноСхідній Європі. Встановлення народно-демократичної влади в Албанії, Болгарії, Угорщині, Польщі, Румунії, Югославії. Виникнення і розвиток Німецької Демократичної Республіки.
4. Демократичні революції 1989–1990 рр. Демонтаж адміністративно-бюрократичної системи управління. Визначальні тенденції у розвитку держави і права посттоталітарних країн наприкінці XX ст.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Збірники документів

1. Антология мировой правовой мысли. В 5-ти тт. – Т. 2. Европа: V-XVII вв. – М.: Мысль, 1999.
2. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу. Тематична хрестоматія. – К.: Либідь, 2000.
3. Трофанчук Г.І. Історія держави і права зарубіжних країн: правові джерела: Навчальний посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2008.
4. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн / За ред. чл-кор. АПрН України В.Д. Гончаренка. У 2-х томах. Т. 1, 2. – К.: "ІН Юре", 2002.
5. Хрестоматія по всеобщей истории государства и права / Под ред. К.И.Батыра и Е.В. Поликарпова. – М.: Юрист, 2000.
6. Хрестоматія по истории государства и права зарубежных стран (Новое и Новейшее время) / Сост. Н.А. Крашенинникова. – М.: Зерцало, 1999.
7. Хрестоматія по истории государства и права зарубежных стран. Древность и Средние века / Составитель В.А.Томсинов. – М.: Зерцало, 2004.
8. Титов Ю.П. Хрестоматія по истории государства и права России. – М.: Проспект, 2008.
9. Хрестоматія по истории России / Сост. Орлов А., Георгиев Н., Сивохина Т. – М.: Проспект; Велби, 2006.
10. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн: Хрестоматія. – К: Вентурі, 1995.

Основна література

1. Антоненко В.В. Історія держави і права зарубіжних країн. – К.: Епос, 2006.
2. Аргучинцев Г.К. История государства и права славянских народов: Курс лекция. – М.: ИВЦ Минфина, 2006.
3. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. – 2-ге видання, перероб. і доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2008.
4. Всеобщая история государства и права / Под ред. КЛ. Батыра. – М., 2005.

5. Глиняний ВЛ. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник. – К: Істина, 2009.
6. Грубінко А.В. Логіка для юристів (навчально-методичні матеріали для студентів напряму підготовки “Правознавство”) / А.В. Грубінко; 2-ге вид., перероб. і доповн. – Тернопіль: Вид. відділ ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2010. – 62 с.
7. Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн / А.В. Грубінко. - Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. – 656 с.
8. Грубінко А. Українсько-британські відносини 1991–2004. – Тернопіль: Видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2005. – 336 с.
9. Грубінко А. Українсько-британські двосторонні відносини у 1991 – 2000 роках: становлення стратегічного партнерства // Наук. зап. Терн. держ. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер.: Історія / За заг. ред. проф. М.М. Алексієвця. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. – Вип. 4. – С. 337-343.
10. Грубінко А. Українсько-британські відносини на рубежі ХХ і ХХІ століть в контексті формування нового геополітичного простору // Наук. зап. Терн. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер.: Історія / За заг. ред. проф. М.М. Алексієвця. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2005. – Вип. 3. – С. 147-156.
11. Грубінко А. Події Президентських виборів в Україні у 2004 році на сторінках провідної британської преси // Наук. зап. Терн. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер.: Історія / За заг. ред. проф. М.М. Алексієвця. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. – Вип. 1. – С. 280-288.
12. Грубінко А. Політика Великої Британії щодо України у першій половині 1990-х в контексті геополітичних трансформацій на пострадянському просторі // Історико-політичні проблеми сучасного світу: Зб. наук. стат. – Чернівці: Рута, 2006. – Т. 12-13. – С. 172-177.
13. Грубінко А. Євроінтеграція України: позиція Великої Британії (історичний дискурс проблеми) // Історичний журнал. – 2006. – № 5. – С. 56-65.

14. Грубінко А. Україна і Велика Британія: пріоритетні напрями військово-політичного співробітництва (1991–2004) // Вісник Луганського нац. пед. ун-ту ім. Т. Шевченка. Історичні науки. – 2006. – № 17 (112). – С. 40-51.
15. Грубінко А. Європейська політика Великої Британії та Україна у вимірах сучасності: засадничі підходи та пріоритети співпраці // Мандрівець. – 2006. – № 5. – С. 10-17.
16. Грубінко А. Українсько-британські відносини у 1991–2000 роках: здобутки, проблеми і перспективи // Студ. наук. вісник Терн. держ. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. – 2003. – Вип. 6. – С. 150-154.
17. Грубінко А. Економічна співпраця України та Великої Британії: досвід 90-х // Студ. наук. вісник Терн. держ. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. – 2004. – Вип. 9. – С. 88-96.
18. Грубінко А. Українсько-британське співробітництво в сфері безпеки та оборони (1991–2004) // Магістр. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2005. – Вип. 1. – С. 43-51.
19. Грубінко А. Україна і Велика Британія: особливості політичних міждержавних відносин у 1991–2004 рр. // Шевченківська весна: Мат. Міжн. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених, присв. 15-й річниці незалежності України. – Вип. IV: у 3-х част. – Ч. 3. Історія / За заг. ред. проф. В.Ф. Колесника. – К.: Логос, 2006. – С. 376-379.
20. Грубінко А. Україна і Велика Британія: становлення і розвиток політичних відносин (1991–2004 рр.) // Тез. 59 Міжн. конф. молодих вчених „Каразінські читання” (14 квітня 2006 р.). – Харків: ХНУ ім. В. Каразіна, 2006 р. http://www-history.univer.kharkov.ua/sno/sno_konf_files/sno_konf_59/grubinko.htm
21. Грубінко А. Україна і Велика Британія: пріоритети міждержавних відносин на початку XXI століття // Всесвітня історія та актуальні проблеми міжнародних відносин: Статті і матеріали. – Випуск 2 / Під ред. М.С. Бур'яна та І.В. Грицьких. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – С. 62-64.

22. Грубінко А. ЄС і українсько-британські відносини на рубежі ХХ і ХХІ століть // Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво: Тез. доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. студ., аспірантів і молодих науковців, Луцьк, 18-19 травня 2006 р.: У 2-х т. / Уклад. В.Й. Лажнік, С.Ф. Федонюк. – Луцьк: РВВ „Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. – Т.1. – С. 80-83.
23. Грубінко А. Європейська політика Великої Британії та Україна у вимірах сучасності // На перехрестях світової науки. Мат. III Міжн. наук. конф. „Вікно в європейську науку”, присв. 140-річчю від дня народження Р.Ф. Кайндля. Чернівці, 20-21 травня 2006 р. – Чернівці: Прут, 2006. – С. 215-218.
24. Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн: [навчально-методичний посібник; словник-довідник] / А.В. Грубінко. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2015. – 124 с.
25. Грубінко А. Формування історико-правових компетенцій у майбутнього правника / А. Грубінко // Юридичний журнал. – 2009. – № 11. – С. 123-127.
26. Грубінко В.В., Грубінко А.В. Стратегії модернізації організації та змісту вищої освіти в контексті реалізації Болонських принципів / В.В. Грубінко, А.В. Грубінко // Вища освіта України – Додаток 3, том III (10) – 2008 р. – Тематичний випуск “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. – К.: Гнозис, 2008. – С. 91-101.
27. История государства и права зарубежных стран. Учебник для студентов юридических вузов и факультетов. Часть 1. Под ред. проф. Крашенинниковой Н.А., проф. Жидкова О.А. – М.: Изд. группа НОРМА-ИНФРА-М, 2008.
28. История государства и права зарубежных стран / Отв. ред. проф. С.А.Чибиряев. – М., 2002.
29. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник / За заг. ред. проф. О.М. Джужи. – К.: Атіка, 2006.
30. Історія держави і права зарубіжних країн (Середні віки і ранній новий час): Навч. посібник. – Львів, 2006.

31. Косарев А.И. Всеобщая история государства и права. – М.: Юриспруденция, 2007.
32. Макарчук В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посіб. – К.: Атіка, 2006.
33. Орлова Н.Е. История государства и права зарубежных стран для студентов вузов. – М.: Феникс, 2005.
34. Рубаник В.Є. Лекції з історії держави та права зарубіжних країн. – Харків: Консум, 2003.
35. Страхов М.М. История государства и права зарубежных стран. – Х.: Право, 2003.
36. Тищик Б.Й. Держава і право Стародавнього Риму. Навч. пос. – Львів: Вид-во ЛДУ, 1998.
37. Тищик Б.Й. Історія держави і права країн Стародавнього світу: Навчальний посібник. – Львів: Світ, 2001.
38. Трофанчук Г.І. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2006.
39. Хома П.М. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник. – К.: Каравела; Львів: Новий Світ-2000; Магнолія плюс, 2008.
40. Шатилов С.А. История государства и права зарубежных стран. – М., 2003.
41. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник для студентів юридичних вузів та факультетів. – К.: Вентурі, 2008.
42. Шостенко І.І., Шостенко О.І. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч.-метод. посіб. – К.: МАУП, 2003.

Додаткова література

1. Агафонов С.А. Римське право: Навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни. – К.: КНЕУ, 2005.
2. Ададуrow В. Історія Франції. Королівська держава та створення нації (від початків до кінця XVIII століття). – Львів: УКУ, 2002.
3. Алмонд Г., Пауэлл Дж., Стром К., Далтон Р. Сравнительная политология сегодня: Мировой обзор /Под ред. М.В. Ильина, А.Ю. Мельвиля. – М., 2002.
4. Аннерс Э. История европейского права / В.Н. Шенаев (отв. ред.). – М., 1996.
5. Бармак М.В. Державна служба в Російській імперії: правові основи формування та функціонування корпусу цивільних службовців (XVIII –

- перша половина XIX ст.) – Монографія. – Тернопіль: Видавництво Астон, 2006.
6. Батыр К. И. История государства и права Франции периода буржуазной революции 1789-1794 гг. – М., 1984.
 7. Бельсон Я.М., Ливанцев К.Е. История государства и права США. – Ленинград: Изд-во Лен. ун-та, 1982.
 8. Бирюков М.М. Европейское право. – М.: Омега-Л, 2006.
 9. Бойко А.И. Римское и современное уголовное право. – СПб.: Юрид. Центр Пресс, 2003.
 10. Борисюк В.И. и др. Политические институты США. – М., 1988.
 11. Всемирная история: В 24 т. Т. 13. Европа в период английской революции / А.Н. Бадак, И.Е. Войнич, Н.М. Волчек и др. – М.: Литература, 1996.
 12. Всемирная история: В 24 т. Т. 17. Национально-освободительные войны XIX века / А.Н. Бадак, И.Е. Войнич, Н.М. Волчек и др. – М.: Литература, 1997.
 13. Всемирная история: В 24 т. Т. 18. Канун I мировой войны / А.Н. Бадак, И.Е. Войнич, Н.М. Волчек и др. – М.: Литература, 1997.
 14. Всемирная история: В 24 т. Т. 19. Первая мировая война / А.Н. Бадак, И.Е. Войнич, Н.М. Волчек и др. – М.: Литература, 1997.
 15. Галанза П. Н. Государство и право Древнего Рима. – М., 1983.
 16. Газін ВЛ., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002 роки): Навч. посібник. – К., 2004.
 17. Дворнік Ф. Слов'яни в європейській історії та цивілізації / Пер. з англ. – К.: Дух і Літера, 2000.
 18. Дейвіс Н. Європа: Історія / Пер. з англ. П. Таращук, О. Коваленко. – К.: Основи, 2000.
 19. Дюррозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів / Пер. з франц. – К: Основи, 2005.
 20. Зашкільняк Л.О., Крикун М.Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2002.
 21. Золоева Л., Порьяз А. Мировая культура: Древняя Греция, Древний Рим. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2005.
 22. Эпоха Возрождения: Европа, Азия, Африка. – Мн.: Харвест, М.: АСТ, 2001.

23. Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945–2002). Навчальний посібник. – Вінниця, 2007.
24. Исаев И. А. История государства и права России. – М., 1994.
25. Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до ХХ ст.) Курс лекцій: навч. посібник / Яровий В.І., Рудяков П.М., Шумило В.П. та ін. – К.: “Либідь”, 2003.
26. История Древнего мира. Древний Восток. Индия, Китай, страны Юго-Восточной Азии / А.Н. Бадак, И.Е. Войнич, Н.М. Волчек и др. – Мн.: Харвест, М.: АСТ, 2000.
27. История Древнего мира. Древний Восток. Египет, Шумер, Вавилон, Западная Азия / А.Н. Бадак, И.Е. Войнич, Н.М. Волчек и др. – Мн.: Харвест, М.: АСТ, 2000.
28. История Древней Греции: Учеб. / Ю.В. Андреев, Г.А. Комеленко, В.И. Кузищин, Л.П. Маринович; Под. ред. В.И. Кузищина. – 3-е изд., перед. и доп. – М.: Высшая школа, 2003.
29. История Древнего Рима / Под ред. В.И. Кузищина. – М.: Высш. шк., 1996.
30. История средних веков: В 2 т.: Учебник / Под ред. С.П. Карпова. – Т.1. – М.: Изд-во МГУ; ИНФРА-М, 2001.
31. История средних веков: В 2 т. Т.2: Раннее новое время: Учебник / Под ред. С.П. Карпова. – М.: Изд-во МГУ; ИНФРА-М, 2001.
32. История средних веков: Европа и Азия / Авт.Н. Бадак, И.Е. Войнич, Н.М. Волчек и др. – Минск: Харвест, 2000.
33. История человечества. Том. VII. XX век / Под ред. С. Гопала и С.Тихвинского. – М.: "ИД Магистр-Пресс", 2005.
34. История человечества. Том. VIII. Россия / Под ред. А.Н. Сахарова. – М.: "ИД Магистр-Пресс", 2003.
35. Крижанівський В.Л. Історія Стародавнього Світу. – К., 1996.
36. Капитонова Н. Великобритания в конце ХХ - начале ХХІ века: от консерваторов к лейбористам. – М.: МГИМО(У) МИД России, 2003.
37. Каппелер А. Росія як поліетнічна імперія: Виникнення, історія, розпад / Пер. з англ. Х. Назаркевич. – Львів: Вид-во УКУ, 2005.
38. Короткий оксфордський політичний словник / Пер. з англ. . – К: Основи, 2006.

39. Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу: Навч. посіб. – К.: Либідь, 2006. – 592 с.
40. Ли Г.Ч. История инквизиции в Средние века / Пер. с франц. А.В.Башкирова. – Смоленск: "Русич", 2001.
41. Манфред А.З. Великая французская революция. – М., 1983.
42. Манфред А.З. Наполеон Бонапарт. – М., 1993.
43. Макарчук В.С. Основи римського приватного права: Навчальний посібник. – 2-ге вид., доповн. – К.: Атіка, 2004.
44. Минин А. А., Языков Е. Ф. Конституция США. История и современность. – М., 1988.
45. Мишин А.А. Принцип разделения властей в конституционном механизме США. – М., 1984.
46. Немировский А.И. и др. История Древнего мира. Т.1-2. – М., 1999.
47. Нерсисянц В. История права: Англия и Россия. – М., 1990.
48. Орлов А.С., Георгиев В.А., Георгиева Н.Г., Сивохина Т.А. История России с древнейших времен до наших дней. – М.: Проспект, 1999.
49. Підпригора О.А. Основи римського приватного права: Підручник. – К.: Ін Юре, 2007.
50. Поръяз А. Мировая культура: Средневековье. – М: ОЛМА-ПРЕСС, 2006.
51. Рыжов К.В. Все монархи мира. Западная Европа. – М.: Вече, 2005.
52. Рубель В.А. Японська цивілізація: традиційне суспільство і державність. – К.: "Аквілон-Прес", 1997.
53. Тищик Б.Й., Орач Є.М. Основи римського приватного права. – Львів: ЛДУ, 1994.
54. Толкачова Н. Звичаєве право: Навч. посібник. – К., 2005. – 367 с.
55. Тревельян Дж.м. История Англии от Чосера до королевы Виктории / Пер. с англ. А.А. Крушинской, К.Н. Татариновой. – Смоленск: Русич, 2001.
56. Филиппов С.В. Судебная система в США. – М., 1985.
57. Хантингтон С. Кто мы?: Вызовы американской национальной идентичности / Пер. с англ. А. Башкирова. – М.: ООО "Издательство АСТ", 2004.
58. Хоскинг Дж. Россия: народ и империя (1552-1917) / Пер. сангл. С.Н.Самуйлова. – Смоленск: "Русич", 2006.
59. Черниловский З.М. Всеобщая история государства и права. – М.: "Юристъ", 1996.

60. Язьков З.Ф. История стран Европы и Америки в новейшее время (1918–1945 гг.). – М., 2000.
61. Яровий В.І. Історія західних та південних слов'ян у ХХ ст. Курс лекцій. – К.: “Либідь”, 1996.

ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття – форма аудиторного навчання, що передбачає обговорення попередньо визначеної теми, до якої студенти готують тези виступів на підставі самостійного опрацювання матеріалу.

Мета семінарського заняття – обговорення та аналіз навчальної і наукової літератури з проблеми, вироблення у студентів досвіду самостійного критичного мислення щодо навчального матеріалу, логічна побудова і систематизація змісту та формування практичних навичок застосування положень, що вивчаються.

На кожному семінарському занятті оцінюється підготовка студентом виконаних завдань, виступи, активність у дискусії, уміння формулювати і відстоювати свою позицію тощо. Оцінка враховується при виставленні підсумкової оцінки з навчальної дисципліни.

При підготовці до семінарських занять студентам насамперед необхідно ознайомитися із змістом відповідних розділів підручників та посібників з історії держави і права зарубіжних країн, першоджерелами (судебники старовини, феодальні хартії, пам'ятки буржуазної кодифікації, зокрема конституції тощо), науковою літературою.

Рекомендований порядок підготовки студента до семінару:

1. Вивчення відповідних розділів навчальної літератури (підручників, посібників).

2. Безпосередня робота над першоджерелом: засвоєння фактів, їх аналіз, осмислення, зіставлення. По кожному джерелу бажано скласти короткий конспект із зазначенням місця і часу появи правового документа, його характеристик з конкретними посиланнями на окремі статті закону.

Особливу цінність складають самостійні висновки студента, зроблені ним внаслідок аналізу і зіставлення окремих правових матеріалів, виявлення загальних тенденцій державно-правового розвитку окремих країн.

Велику допомогу в правильному розумінні першоджерел можуть надати записи попередньо прослуханих лекцій і вивчення додаткової літератури, як загальноісторичної, так й історико-правової, що розширює матеріал окремих розділів підручника (монографії, наукові публікації тощо). При підготовці до всіх семінарських занять необхідно використовувати базовий підручник і основну літературу, зазначену до кожної теми семінару.

Під час відповіді на питання семінару студент повинен обов'язково посилатися на статті першоджерела (пам'ятки права), а при використанні наукових висновків – на монографії та інші публікації. Під час відповіді можна користуватися текстами законів і власними конспектами.

Не допускається використання під час відповіді текстів навчальної наукової літератури або їх копій.

При підготовці до занять для засвоєння юридичних термінів також необхідно використовувати нормативну довідкову літературу.

Для підготовки до семінару студентів пропонується тема, план семінару, рекомендації з підготовки до занять та п'ять видів завдань. Рекомендації

спрямовані на привернення уваги студентів до ключових проблемах теми, джерел, що необхідно опрацювати у процесі підготовки до семінару. Запитання і завдання для самоконтролю дають змогу перевірити отримані знання з теми та відтворити засвоєні головні проблеми, тенденції та явища.

Завдання – "Засвоїти поняття" – дає можливість студенту повернутися до окремих найбільш суттєвих термінів, що стосуються конкретної теми, перевірити свої знання і змушує додатково попрацювати із довідковою літературою.

Завдання "Опрацювати пам'ятки права" містить перелік назв першоджерел, тексти яких необхідно опрацювати під час підготовки до семінарського заняття та розв'язання задач (казусів).

Творчі завдання розраховані на вміння студента аналітично підходити до вивчення державного устрою, суспільного ладу чи системи права у певній державі в конкретно визначений період, відтворювати здобуті знання у логічно-схематичній формі, тобто у вигляді схем чи порівняльних таблиць.

Схема. Державний механізм Великого князівства московського

При виконанні завдання – "Розв'яжіть задачу (казус)" – студенту необхідно застосувати знання про конкретні статті різних письмових джерел права (збірників законів, кодексів тощо) і дати обґрунтований варіант відповіді-розв'язку представленої у задачі ситуації. Також цей вид завдання містить вимогу назвати автора певного висловлювання та визначити конкретний історико-правовий факт за наведеними даними (див. Заняття 4).

Тести-тренінги спрямовані на перевірку знань студентів з окремих питань, проблем та явищ з конкретної теми і мають за мету підготувати студента до розв'язання підсумкових контрольних чи екзаменаційних завдань.

Перелік додаткових матеріалів до кожного семінарського заняття завершується списком літератури.

ЗАНЯТТЯ 1

ДЕРЖАВА І ПРАВО СТАРОДАВНЬОГО РИМУ

Питання для обговорення

1. Формування державності у Стародавньому Римі.
2. Державний механізм Риму у період республіки. Трансформації соціальної структури.
3. Форма держави у Стародавньому Римі в періоди принципату і домініату.
4. Римське право: основні етапи розвитку та джерела.

Рекомендації для самостійної підготовки до заняття

При підготовці до семінару необхідно врахувати, що на утворенні держави в Стародавньому Римі позначилися чинники природного та географічного характеру, рівень розвитку суспільних відносин в стародавньому світі. Особливістю формування державності у Стародавньому Римі було те, що вона виникла на території етрусської царської держави. Поступово держава розширилася, увібравши в себе державно-правові традиції етрусків, сабінян і латинян. Склалася типова військова демократія. Цар (рекс) об'єднав в своїх руках функції вождя, воєначальника, глави законодавчої і виконавчої влади.

Особливу увагу варто звернути на реформи Сервія Туллія, що мали вагомим значенням для зміни організації соціальних відносин в Стародавньому Римі та розвитку системи публічної влади до формування аристократичної республіки з розвиненою системою поділу влади.

З плином часу в результаті завоювань змінювалися межі держави, відбувалося зменшення ролі народних зборів і зростання ролі виконавчої влади. Це виявилось в занепаді республіканських форм організації влади і збільшенні ознак монархічного правління, що спиралося на сильну армію, поліцію і бюрократичний державний апарат. У період принципату державний лад Риму зазнає значних змін. Хоча формально імператор розглядається як перший серед рівних (сенаторів), він посідав провідні посади в магістраті (консул, сенатор, цензор, понтифік). Відтак ще зберігаються республіканські установи. Проте вони не відіграють колишньої ролі, оскільки принцепс, спираючись на армію, одержав всю повноту влади.

Необхідно звернути увагу на процес подальшого зростання військово-бюрократичних методів управління повну ліквідацію інститутів республіканського правління в Римі періоду імперії. Імператор повністю спирається на найману армію, бюрократію і поліцію, як верховний правитель –

домінує "прирівнюється до Бога". Держава Стародавнього Риму перетворюється на імперію у формі домінації.

Крім того потрібно врахувати, що розгляд історії формування та особливостей римського права передбачає з'ясування причин його виникнення та основні етапи розвитку. Необхідно звернути увагу на джерела римського права, серед них – на діяльність давньоримських юристів, а також на етапи розвитку судового процесу.

Зазначимо, що римська держава є останнім і найбільш досконалим зразком типу рабовласницької держави в її античній формі. Рабовласницький спосіб виробництва досягнув тут найвищого ступеня розвитку. Одночасно в римському суспільстві особливо яскраво виявилися його суперечності, що зрештою і стало головною причиною занепаду суспільства і держави Стародавнього Риму.

Римська держава переросла в процесі розвитку з невеликої міської общини в могутню світову державу, форми якої змінювалися. Римське право стало класичною системою права, універсальною для античного суспільства. Воно пережило падіння римської держави і вплинуло на розвиток права в наступні періоди історії людства (рецепція римського права). З Римською імперією пов'язане становлення християнства як однієї з світових релігій.

Оскільки зміст семінару охоплює широкий період розвитку Римської держави і права, тому при підготовці *необхідно абстрагуватись від загальноісторичних деталей*, а звернути особливу увагу на державний механізм в процесі його розвитку, характерні риси права тощо.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. У чому різниця між правовим становищем патриціїв, плебеїв і клієнтів у Стародавньому Римі ?
2. Розкрийте значення посади цензора в політичному та соціально-економічному житті республіканського Риму ?
3. Які принципи діяльності римської магістратури ?
4. Вкажіть періоди розвитку римського права та їх хронологічні рамки ?
5. Які ознаки визначали правоздатність жителя Стародавнього Риму?
6. Які види права були поширеними в Стародавньому Римі?
7. У чому полягала сутність відносин патрон-клієн у Стародавньому Римі?
8. Які види сервітутів Вам відомі.
9. Назвіть види цивільного процесу за римським правом.

10. У чому різниця між формами давньоримського шлюбу “сіне ману” та “кум ману”?

Засвоїти поняття: вершники, декрети, диктатор, домінант, едили, едикт, екстраординарний процес, емфітевзис, іпотека, квестори, квірити, клієнти, кодекс, колони, комісії, конституції, консули, курія, легати, легісакційний процес, лібертини, магістратура, народні збори, оптимати, патриції, патрон, пекулій, плебеї, претори, принципат, провінції, рескрипти, сенат, сервітути, таліон, трибуни, тріумвірат, формулярний процес, форум, цензори, центурії.

Опрацювати пам'ятки права:

Закони XII Таблиць, Інституції Гая 143 р. до н.е.

Творчі завдання

Складіть структурно-логічну схему: “Державний механізм Риму в період республіки”.

Складіть порівняльну таблицю: “Державний механізм, соціальна структура та джерела права Стародавнього Риму від царського періоду до домінанту”.

Період	Хронологічні рамки	Органи державної влади	Суспільні верстви	Джерела права
Царський				
Республіканський				
Принципат				
Домінант				

Заповніть схему: “Види імператорських конституцій у Стародавньому Римі”.

Розв'яжіть задачу (казус).

- Тіберій Іциллій почав будувати дім, який затемняв вікна удома сусіда Гая Секстія, і одночасно став рити траншею для водопроводу на ділянці того ж Секстія. Секстій звернувся до суду з позовом, вимагаючи заборонити Іциллію будувати дім і рити траншею на його ділянці. Яку ухвалу повинен винести суд? (За Законами XII таблиць).
- Юлій вкрав з господарства Деметрія 10 дерев'яних колод і 25 металевих жердин для посадки свого виноградника. Деметрій постав перед вибором. Або йому спробувати силою відібрати вкрадене у нього майно, або подати позов до суду на крадія Юлія. Який шлях для Деметрія буде вигіднішим? (За Законами XII таблиць).
- Сцевоній нещодавно придбав у знайомого торговця золоту прикрасу. Як виявилось згодом, прикраса була краденою. Яке юридичне вирішення цієї ситуації, якщо прикраса була викрадена кілька років тому, тобто строк давності злочину давно пройшов. (За Законами XII таблиць).

4. Гай Марцелій на час свого переїзду у нове помешкання передав у тимчасове зберігання колишньому сусідові Марію частину своїх речей. Проте, на вимогу Гая Марцелія повернути його речі через певний час, Марій відповів відмовою. На що може розраховувати Гай Марцелій, якщо звернеться з позовом до суду ? (За Законами XII таблиць).

Тести-тренінги

1. **Які основні характеристики римської магістратури ?:** а) призначуваність, колегіальність; б) оплата за працю, колегіальність; в) виборність, безоплатність; г) відповідальність перед консулами, колегіальність.
2. **Які магістрати були творцями права в Римі ?:** а) консули; б) народні трибуни; в) претори; г) диктатори.
3. **Хто наглядав за порядком у місті Римі, керував поліцією, організовував свята ?:** а) квестори; б) едили; в) цензори; г) стратиги.
4. **Який орган влади за Законами XII таблиць міг виносити смертні вироки римським громадянам ?:** а) центуриатні коміції; б) трибутні коміції; в) куріальні коміції; г) ваш варіант відповіді.
5. **У якому році у Римі було встановлено республіканську форму правління лад ?:** а) 509 р до н. е; б) 510 р до н. е.; в) 514 р. до н. е; г) 515р до н. е;
7. **Вкажіть екстраординарну магістратуру у Стародавньому Римі:** а) едили; б) квестори; в) диктатор; г) консули.
8. **У чому тривалий час полягала обмеженість статусу плебеїв у Стародавньому Римі?:** а) забороні обіймати військові посади; б) забороні займатися політичною діяльністю; в) забороні займатися торгівлею; г) все разом узяте.
9. **До якого виду контрактів в римському праві належать договір купівлі і продажу ?:** а) консенсуальні; б) реальні; в) безіменні; г) вербальні.
10. **Який інститут римського приватного права був найбільш розвиненим ?:** а) інститут права власності; б) інститут шлюбно-сімейного права; в) інститут спадкового права; г) інститут речового права.

Література

1. Агафонов С.А. Римське право: Навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни. – К.: КНЕУ, 2005.
2. Аннерс Э. История европейского права / В.Н. Шенаев (отв. ред.). – М., 1996.
3. Антология мировой правовой мысли. В 5-ти тт. – Т. 2. Европа: V-XVII вв. – М.: Мысль, 1999.
4. Берман Г. Западная традиция права: Эпоха формирования: Пер. сангл. – 2-е изд. – М.: Изд-во МГУ, 1998.
5. Бирюков М.М. Европейское право. – М.: Омега-Л, 2006.
6. Бойко А.И. Римское и современное уголовное право. – СПб.: Юрид. Центр Пресс, 2003.
7. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. – 2-ге видання, перероб. і доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2008.

8. Васильченко В.В. Римське спадкове право на тлі права сучасного. – Запоріжжя: Верже, 1999.
 9. Всеобщая история государства и права / Под ред. К.И. Батыра. – М.: Былина, 1996.
 10. Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. – К.: Істина, 2005.
 11. Золоева Л., Порьяз А. Мировая культура: Древняя Греция. Древний Рим. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2000.
 12. История государства и права зарубежных стран. Учебник для студентов юридических вузов и факультетов. Часть 1. Под ред. проф. Крашенинниковой Н.А., проф. Жидкова О.А. – М.: Изд. группа НОРМА-ИНФРА-М, 2008.
 13. История Древнего Рима / В.И. Кузищин, И.Л. Маяк, И.А. Гвоздева и др.; под ред. В.И. Кузищина. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Высшая школа, 2002.
 14. Макарчук В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посіб. – К.: Атіка, 2006.
 15. Макарчук В.С. Основи римського приватного права: Навчальний посібник. – 2-ге вид., доповн. – К.: Атіка, 2004 .
 16. Орач Є.М., Тищик Б.Й. Основи римського приватного права: Навчальний посібник. – Львів: Ред.-вид. відділ Львів. ун-ту, 2000.
 17. Підпригора О.А. Основи римського приватного права: Підручник. – К.: Ін Юре, 2007.
 18. Покровский И.А. История римского права. – СПб: “Летний сад”, 1999.
 19. Рубаник В.Є. Лекції з історії держави та права зарубіжних країн. – Харків: Консум, 2003.
 20. Слипченко С.А., Сморотов О.И., Кройтор В.А., Шишка Р.Б. Основы римского частного права. – Х.: Епада, 2004.
 21. Тищик Б.Й. Держава і право Стародавнього Риму. Навч. пос. – Львів: Вид-во ЛДУ, 1998.
 22. Трофанчук Г.І. Історія держави і права зарубіжних країн: правові джерела: Навчальний посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2008.
 23. Хома Н.М. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. – К.: Каравела; Львів: Новий Світ-2000; Магнолія плюс, 2008.
 24. Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран. Древность и Средние века / Составитель В.А.Томсинов. – М.: Зерцало, 2004.
 25. Цвайгерт К., Кетц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права. – Т.1. Основы. – М., 1998.
 26. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник для студентів юридичних вузів та факультетів. – К.: Вентурі, 2008.
-

ЗАНЯТТЯ 2.**РОЗВИТОК ФЕОДАЛІЗМУ У ФРАНКСЬКІЙ ДЕРЖАВІ***Питання для обговорення*

1. Загальна характеристика феодальних держави і права.
2. Передумови та особливості виникнення держави у франків. Королівство Меровінгів.
3. Джерела права у франків. "Салічна правда".
4. Розвиток феодальних відносин у Франкській державі Каролінгів. Суспільний і державний лад франків.

Рекомендації для самостійної підготовки до заняття

Врахуйте, що процес становлення ранньофеодальних держав у Європі мав багато спільного. Насамперед необхідно розглянути загальні характеристики феодалізму як наступного після рабовласництва етапу соціально-економічного і державно-правового розвитку народів Європи, виділити форми та етапи розвитку феодальної держави і права, що припадає на період Середньовіччя (V – перша половина XVII ст.). Типовим в цьому відношенні був процес становлення феодальної держави і права у салічних франків, у яких поступово під впливом ряду чинників (завоювання, перехід від родового ладу до феодалізму) формується держава з трискладовою системою управління вождь, рада старійшин, народні збори. Поступово окремі стани франкської общини узурпують право формування владних органів союзів племен. З часом, після появи королівського двору, формується двірцево-вотчинна система управління із закріпленням системи виділення земельних наділів з селянами у власність як винагорода за службу королю.

Зверніть увагу на те, що державний лад Франкського королівства склався на основі державності періоду військової демократії, галло-римсько-готської державності і під значним впливом християнської церкви, що впевнено розповсюджувалася на теренах Західної Європи. Новий державний механізм відповідав даному етапу розвитку суспільства і тому поступово королівська адміністрація витіснила інші форми організації влади, зріс її вплив і повноваження на місцях. Змінюється також військова організація, основою якої стають рицарські формування короля і васалів всіх рівнів. Поступово у всі округи проникає королівська юстиція, на основі якої здійснюються судові функції в общинах.

Детально ознайомтеся з важливою пам'яткою звичаєвого та ранньофеодального права – "Салічна правда", складеною в період переходу від первіснообщинного до феодального ладу. Вивчення змісту документа та його розуміння є одним із важливих завдань при підготовці до семінару. Аналіз його статей дає можливість з'ясувати ряд питань щодо формування різних за правовим становищем соціальних груп населення, правових інститутів в процесі розпаду первіснообщинного ладу переходу до феодального суспільства. "Салічна правда" стала загальнодержавним судєбником, обов'язковим для виконання на всій території Франкської держави. У багатьох розділах цієї пам'ятки права є статті про власність, рухоме і нерухоме майно. Зобов'язальне право включає різні форми і види договорів. Разом з тим "Салічна правда" була переважно судєбником кримінального і карнопроцесуального права, а тому передбачає характеристики різних видів злочинів і покарань, форми процесу і його особливості.

Врахуйте, що після розпаду Франкської імперії (843 р.) розвиток феодальних відносин у Франції набув класичних рис, зокрема характеризувався васально-ленними відносинами, феодальною ієрархією тощо.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Дайте тлумачення поняттю "феодалізм".
2. Назвіть основні риси феодального права.
3. Наведіть періодизацію розвитку Франкської держави.
4. Назвіть і дайте характеристику суспільним прошаркам Франкського королівства.
5. Назвіть органи державної влади та управління держави франків.
6. Назвіть і дайте визначення джерел права у Франкській державі.
7. Наведіть загальну характеристику "Салічної правди".
8. Подайте класифікацію злочинів і системи покарань за "Салічною правдою".
9. Охарактеризуйте реформи Карла Мартелла.
10. Назвіть причини занепаду і розпаду Франкського королівства.

Засвоїти поняття: алод, архікапелан, бенєфіцій, березневі поля, васалітет, вергельд, віллани, герцогство, граф, динарій, дипломи, камерарій, капітуляції, літи, майордом, марка, маршал, міністеріали, монархія, ордонанс, прекарій, пфальцграф, рахінбурги, референдарій, сенешал, серви, солід, сюзерен, франки, феодальне право, формула.

Опрацювати пам'ятки права: “Салічна правда”, Капітулярії.

Творче завдання

Складіть структурно-логічну схему: “Форма держави у франків (VI–IX ст.)”.

Розв'яжіть задачу (казус)

1. Граф Альберт, їдучи з своїм рабом з Парижа до Ліона, зазнав розбійного нападу. У сутичці графу мечем відсікли великий палець на правій руці, а раба, що вступився за свого господаря, сильно побили, унаслідок чого він був непрацездатний більше 40 діб. Загін королівської варти, що поспішив на допомогу, розсіяв розбійників, узявши при цьому одного з них у полон. Яке покарання чекає злочинця? (За “Салічною правдою”).
2. На млин франк привіз зерно. По приїзді через декілька днів за мукою йому повідомили, що зерно викрали. Яку суму компенсації за збитки отримає власник вкраденого зерна від грабіжника? (За “Салічною правдою”).
3. Один франк, який спішив до свого маєтку, проїжджаючи через чужі маєтності, вирішив скоротити дорогу і поїхати через засіяну ниву. Яка юридична відповідальність чекає на франка за вчинене? (За “Салічною правдою”).

Тести-тренінги

1. З чийм іменем пов'язане виникнення держави Франків?: а) Хлодвіг I; б) Карл Мартелл; в) Карл Великий; г) Людовік Благочестивий.
2. За формою “Салічна Правда”: а) конституція; б) збір законів; в) фіксований перелік правових звичаїв; г) кодекс.
3. Якщо вільна дочка франка виходила заміж за раба то вона: а) втрачала частину прав; б) втрачала свободу; в) визволяла чоловіка з рабства; г) не втрачала жодних прав.
4. Статті “Салічною правди” здебільшого присвячені: а) злочинам проти короля і країни; б) злочинам проти церкви; в) злочинам рабів проти їх господарів; г) злочинам проти особистості та майна.
5. Співприсяжники у франків це: а) очевидці злочину; б) свідки “доброї слави” обвинуваченого; в) присяжні; г) родичі потерпілого.
6. Головний вид покарання за Салічною правдою: а) страта; б) членушкодження; в) штраф; г) відлучення від церкви.
7. З чим був пов'язаний договір прекарію в державі франків?: а) з передачею землі; б) передача селянина феодалу; в) з передачею майна; г) з передачею боргу.
8. У яких відносинах виникли договори комендації?: а) селян з васалами; б) у відносинах між сеньйорами і церквою; в) у відносинах селян з церквою; г) між сеньйорами і васалами.
9. Хто такий літ?: а) неповноправний житель общини франків, який особисто і матеріально залежить від свого господаря; б) неповноправний житель общини франків, який матеріально залежить від свого господаря; в) повноправний житель общини франків, який особисто і матеріально залежить від свого

господаря; г) неповноправний житель общини франків, який залежить від свого господаря.

10. Королівське володіння в середньовічній Європі мало назву: а) феоде; б) бенефіцій; в) домен; г) алоде.

Література

1. Ададуров В. Історія Франції. Королівська держава та створення нації (від початків до кінця XVIII століття). – Львів: УКУ, 2002.
2. Аннерс Э. История европейского права / В.Н. Шенаев (отв. ред.). – М., 1996.
3. Бирюков М.М. Европейское право. – М.: Омега-Л, 2006.
4. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. – 2-ге видання, перероб. і доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2008.
5. Гудошников Л.М., Жидков О.А., Крашенинникова Н.А., Лысенко О.Л., Мишин А.А. История государства и права зарубежных стран. – М.: Издательство “НОРМА” (Издательская группа НОРМА-ИНФРА М), 2001.
6. Дейвіс Н. Європа: Історія / Пер. з англ. П. Таращук, О. Коваленко. – К.: основи, 2000.
7. История крестовых походов / Пер. с англ. Е. Дорман. – М.: КРОН-ПРЕСС, 1998.
8. История средних веков: В 2 т.: Учебник / Под ред. С.П. Карпова. – Т.1. – М.: Изд-во МГУ; ИНФРА-М, 2001.
9. История средних веков: Европа и Азия / Авт.Н. Бадак, И.Е. Войнич, Н.М. Волчек и др. – Минск: Харвест, 2000.
10. Макаруч В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посіб. – К.: Атіка, 2006.
11. Орлова Н.Е. История государства и права зарубежных стран для студентов вузов. – М.: Феникс, 2005.
12. Поръяз А. Мирова культура: Средневековье. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2001.
13. Рыжов К.В. Все монархи мира. Западная Европа. – М.: Вече, 2001.
14. Рубаник В.Є. Лекції з історії держави та права зарубіжних країн. – Харків: Консум, 2003.
15. Толкачова Н. Звичаєве право: Навч. посібник. – К., 2005.
16. Трофанчук Г.І. Історія держави і права зарубіжних країн: правові джерела: Навчальний посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2008.
17. Хрестоматія по истории государства и права зарубежных стран. Древность и Средние века / Составитель В.А.Томсинов. – М.: Зерцало, 2004.
18. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн / За ред. чл-кор. АПрН України В.Д. Гончаренка. У 2-х томах. Т. 1. – К.: ІН Юре, 2002.

ЗАНЯТТЯ 3

ДЕРЖАВА І ПРАВО ФРАНЦІЇ У ПЕРІОД 1789–1815 рр.

Питання для обговорення

1. Причини, передумови та основні етапи буржуазної революції. Декларація прав людини і громадянина 1789 р. і Конституція 1791 р. Перша республіка.
2. Якобінська диктатура, її законодавство.
3. Термідоріанський переворот 1794 р. та його наслідки.
4. Система державного управління та суспільно-політичний устрій імперії Наполеона Бонапарта.
5. Становлення нової системи французького права: Цивільний кодекс 1804р.

Рекомендації для самостійної підготовки до заняття

Насамперед зверніть увагу на економічні, соціальні, політичні та ідеологічні передумови Французької революції, її особливості та історичне значення, розгляньте основні етапи розвитку революції. З'ясуйте, як на кожному етапі змінювалося співвідношення сил, які політичні угруповання приходили до влади, особливості змін у державному ладі і законодавстві та їх відповідність основним завданням буржуазної революції.

При розгляді "Декларації прав людини і громадянина" належить врахувати, що вона прийнята в період, коли революція розвивалася висхідним шляхом. При вивченні тексту документа особливу увагу зверніть на те, які нові принципи права "Декларація" проголосила і закріпила.

Під час подальшої підготовки з'ясуйте умови, в яких була розроблена і прийнята Конституція 1791 р. Детально розгляньте структуру найвищих органів державної влади і управління, способи формування Законодавчих зборів (виборче право), взаємовідносин Законодавчих зборів, короля і міністрів, права і обов'язки громадян. Зверніть увагу на причини і процес повалення монархії та проголошення республіки (1792–1793 рр.). Якобінці встановили революційно-терористичний режим, що ліквідував прогресивний для Європи розподіл влади, систему стримування і противаг, багато положень "Декларації прав людини і громадянина". Однак якобінці незабаром втратили підтримку народу і були повалені (1794 р.).

Під час підготовки до третього і четвертого питань семінару треба засвоїти історичні події та логіку приходу до влади Наполеона Бонапарта і

встановлення імперії, проаналізувати конституцію 1799 р., систему найвищих органів влади періоду консульства та імперії, їх взаємодію.

Формування нової правової системи Франції вирізнялося тим, що стара правова система країни страждала становим територіальним партикуляризмом. Перші представницькі органи країни здійснили велику законодавчу роботу. По-перше, основним джерелом французького права став закон. По-друге, діяльність і рішення королівської влади та королівської адміністрації ґрунтувалися на законах. По-третє, система французького права набула систематизованого характеру. Проведено широкомасштабне кодифікування законодавства. Французьке право розділено на публічне і приватне.

При розгляді п'ятого питання зверніть увагу на головні статті Цивільного кодексу (1804 р.). У галузі цивільного права першою значною подією стало ухвалення "Декларації прав людини і громадянина" від 26 серпня 1789 р., ст. 17 якої проголосила, що, "оскільки власність є право недоторканне і священне, то ніхто не може бути позбавлений її інакше, як у разі встановленої законом безперечної суспільної необхідності і за умови справедливого і попереднього відшкодування". На початку французької революції були відмінені привілеї станів, ліквідовані обмеження для розвитку підприємництва. У шлюбно-сімейному праві вилучено канонічні норми, визнано цивільний шлюб, дозволено розлучення, відмінено владу батьків над дітьми.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Назвіть причини революції у Франції.
2. Дайте визначення політичним силам та угрупованням, що брали участь у революційних подіях у Франції в 1789–1785 рр.
3. У чому полягає суть якобінської диктатури?
4. У чому полягав карально-репресивний характер декрету "Про ворогів народу" ?
5. Назвіть передумови приходу до влади Наполеона І.
6. Дайте коротку характеристику режиму консульства.
7. Причини розпаду імперії Наполеона Бонапарта.
8. Охарактеризуйте державний механізм Другої республіки.
9. Державний механізм та законодавство Паризької комуни.
10. Охарактеризуйте державний устрій Франції за конституцією 1875 р.

Засвоїти поняття: аристократія, бурбони, буржуазія, декларація, декрет, департамент, диктатура, директорія, жирондисти, Законодавчий корпус, Законодавчі збори, імперія, кодекс, комуна, конституційна монархія, консулат,

Національний конвент, президент, революційний трибунал, революція, республіка, рояліст, Сенат, термідор, якобінці.

Опрацювати пам'ятки права: Декларація прав людини і громадянина 1789 р.; Конституції Франції 1791 р., 1793 р., 1795 р., 1799 р.; Цивільний кодекс 1804 р.

Творче завдання

Складіть структурно-логічну схему: "Система державної влади Франції за конституцією 1791 р."

Розв'яжіть задачу (казус): Філіп де Корбонн, батько двох повнолітніх дітей, власник цінної колекції гравюр (основного надбання сім'ї, що оцінюється в 60 тисяч франків), 20 квітня 1850 р. подарував мистецтвознавцю Марселю Труа декілька цінних гравюр. Свій дар Філіп де Корбонн мотивував тим, що у всьому світі справжню цінність гравюр знає лише М. Труа. Діти звернулися до суду з оскарженням дій батька.

Як вирішити цей казус? (Статті Цивільного кодексу 1804 р.)

Тести-тренінги

1. Основний гарант французького абсолютизму: а) королівська влада; б) поліція; в) армія; г) місцеве самоуправління.

2. Коли у Франції була проголошена Перша республіка?: а) 1792 р.; б) 1791 р.; в) 1793 р.; г) 1794 р.

3. Які з названих структур можна віднести до механізму якобінської диктатури?: а) Національна рада; б) Комітет державної безпеки; в) Національний конвент; г) міжнародний революційний трибунал.

4. Яку форму державного правління передбачала конституція франції 1791 р.?: а) республіка; б) абсолютна монархія; в) конституційна монархія; г) консулат.

5. Хто очолював виконавчу владу у Франції за конституцією 1791 р.?: а) король; б) Установчі збори; в) Національні збори; г) Державна рада.

6. Який орган виконував функції уряду під час якобінської диктатури?: а) Комітет громадської безпеки; б) Комітет громадського порятунку; в) Комітет внутрішніх справ; г) Комітет революційної диктатури.

7. Вкажіть наслідки термідоріанського перевороту у Франції у 1794 р.: а) падіння якобінської диктатури; б) страта короля; в) встановлення імперії; г) взяття Бастилії.

8. В чому полягало основне прогресивне значення кодексу Наполеона?: а) закріпив ліквідацію феодальних відносин і приватну власність; б) законсервував здобутки революційного періоду; в) відмінив деякі пережитки феодальних відносин; г) закріпив нерівність у правоздатності громадян.

9. У Цивільному кодексі Наполеона приватне право ділилося на: а) цивільне і публічне; б) публічне і торгове; в) цивільне і торгове; г) приватне і публічне.

10. Вкажіть, якій сфері правового регулювання приділено найбільше уваги у кодексі Наполеона 1804 р.?: а) природні права людини; б) приватна власність; в) шлюбно-сімейні відносини; г) злочин і покарання.

Література

1. Аннерс Э. История европейского права / В.Н. Шенаев (отв. ред.). – М., 1996. – 400 с.
2. Боботов С.В. Наполеон Бонапарт - реформатор и законодатель. – М. 1998.
3. Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. – К.: Істина, 2009. – 768 с.
4. Государство и право Парижской коммуны 1871 г. – М., 1971.
5. История буржуазного конституционализма. XVII -XVIII вв. – М., 1983.
6. Карлейль Т. Французская революция: История. – М., 1991.
7. Косарев А.И. Всеобщая история государства и права. – М.: Юриспруденция, 2007. – 504 с.
8. Макарчук В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посіб. – К.: Атіка, 2006. – 680 с.
9. Манфред А.З. Наполеон Бонапарт. – М., 1993.
10. Правовые системы стран мира. Энциклопедический справочник. – 3-е изд. – М., 2003.
11. Рыжов К.В. Все монархи мира. Западная Европа. – М.: Вече, 2005.
12. Трофанчук Г.І. Історія держави і права зарубіжних країн: правові джерела: Навчальний посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 352 с.
13. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн / За ред. чл-кор. АПрН України В.Д. Гончаренка. У 2-х т. Т. 2. – К.: ІН Юре, 2002.

ЗАНЯТТЯ 4

ДЕРЖАВА І ПРАВО США У ХХ – на поч. ХХІ ст.

Питання для обговорення

1. "Новий курс" Ф. Рузвельта та його законодавство.
2. Зростання президентської влади в США та її конституційне регулювання (поправки ХХ 1933 р., ХХІІ 1951 р., ХХV 1967 р.).
3. Повноваження Сенату, Конгресу і Верховного Суду США.
4. Поправки до Конституції США і подальша демократизація виборчого права: поправки ХІХ (1920 р.), ХХІІІ (1961 р.), ХХІV (1964 р.) і ХХVІ (1971 р.). Акт про виборчі права 1965 р.
5. Рух за громадянські права 1950-60-х рр. Акт про громадянські права 1964р. Демократичні рухи. Соціальне законодавство.

6. Еволюція американського федералізму. Органи влади в штатах. Зміни в системі державної влади після 11 вересня 2001 р.

Рекомендації для самостійної підготовки до заняття

Під час підготовки до першого питання необхідно врахувати, що для XX століття в цілому характерна активізація втручання держави в економічні процеси соціальну сферу, створення особливого апарату управління промисловістю і трудовими відносинами. Посилення регулюючої ролі держави особливо проявилось в періоди несприятливої економічної кон'юнктури та політичних катаклізмів. Після другої світової війни каталізатором цієї тенденції стало загострення міжнародної конкуренції, науково-технічна революція, що вимагала значних капіталовкладень в нові галузі економіки, розвиток міжнародної капіталістичної інтеграції.

Форми регулюючої дії держави на систему суспільного відтворення різноманітні і знаходять відображення в праві. Це, зокрема, закони про націоналізацію і створення державного сектора економіки, примусове злиття різних галузей промисловості та антимонопольне законодавство.

"Новий курс" президента США Ф. Рузвельта став першим випадком масштабного втручання держави в капіталістичне господарство країни і передбачав комплекс заходів (у сферах економіки, фінансів і трудових відносин), покликаних ослабити руйнівну дію світової економічної кризи 1930-х років. Зверніть увагу на викладені президентом у посланні до Конгресу цілі "нового курсу" і такі законодавчі акти: закон "Про оздоровлення національної промисловості" 1933 р., закон "Про допомогу фермерам" 1933 р., Надзвичайний банківський закон 1933 р. і Національний акт про трудові відносини ("Закон Вагнера") 1935 р. Проаналізуйте заходи держави щодо подолання безробіттям, насамперед серед молоді.

Однією з основних цілей законодавства про відносини в промисловості була регламентація державою права на страйки. Вивчіть два приклади такого законодавства, зокрема "Закон Вагнера" 1935 р. та "Закон Тафта-Хартлі" 1947 р. Порівнюючи ці два закони, зверніть увагу на такі положення: про "нечесну трудову практику" та її наслідки; про колективні договори та їх регламентацію; про форми контролю держави за діяльністю профспілок; про повноваження президента з вирішення трудових конфліктів; про механізм заборони страйків.

Розглядаючи зміни у державному апараті у післявоєнний час, врахуйте такі тенденції: посилення президентських повноважень за рахунок насамперед

послаблення влади Конгресу; подальша централізація федеральних силових органів (ФБР, Мін. оборони); створення нових структур (ЦРУ, Рада національної безпеки) та збільшення їх функцій і повноважень (бюрократизація і милітаризація держ. апарату). При розгляді змін у конституційному устрої США необхідно використати посилання на тексти поправок до конституції, що стосувалися посади президента, повноважень Сенату і Конгресу, виборчих прав. Особливої уваги потребує розгляд повноважень і Верховного Суду США та його роль у системі влади Сполучених Штатів.

У 1950–60-х рр. у США свого апогею набрав негритянський громадянський рух, активізувалися соціальні рухи, включно з демократичним рухом молоді і рухом за права жінок. У цьому сенсі належить звернути увагу на законодавство про громадянські права (Акт 1964 р.), політику "нових рубежів" президента Дж.Кеннеді та програму "війни з бідністю" президента Л. Джонсона. Відзначте також соціальні аспекти програми "нового федералізму" президента Р. Рейгана та соціальну спрямованість програми діяльності президента У. Клінтона.

Під час підготовки останнього питання семінару зверніть увагу на особливості політичного розвитку США наприкінці ХХ ст., систему органів влади у штатах та відзначте головні тенденції у розвитку США після трагічних подій 11 вересня 2001 р.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Назвіть основні напрями "нового курсу" Рузвельта.
2. Поясніть суть явища "лобізм".
3. Розкрийте зміст терміну "делеговане законодавство".
4. Розкрийте суть терміну "маккартизм".
5. Назвіть напрями "демократичних рухів" 1960-х рр. у США.
6. Охарактеризуйте форми і методи боротьби руху за громадянські права афроамериканців у США в 1950–1960-х рр.
7. Відзначте основні зміни в державному апараті США після Другої світової війни.
8. Що таке сегрегація і яке вона має відношення до США ?
9. Окресліть повноваження Верховного Суду США.
10. Розкрийте місце адміністрації Білого дому в системі сучасного державного управління США.

Засвоїти поняття: агент, адміністрація, акт, апарат державної влади, білл, бойкот, бюрократизм, вето, виконавча влада, департамент, дискримінація,

імпічмент, конгресмен, маккартизм, мілітаризація, поправка до конституції, профспілки, "рейси свободи", "сидячі демонстрації", сегрегація, сенатор, тероризм, федералізм, фемінізм, штати.

Опрацювати пам'ятки права: Конституція США, поправки до Конституції США, Закон Вагнера 1935 р., Закон Тафта-Хартлі 1947 р., Акт про громадянські права 1964 р.

Творче завдання

Складіть структурно-логічну схему: "Система державної влади в США".

Розв'яжіть задачу (казус)

1. *Хто є автором фрази: "Не питай, що може зробити для тебе твоя країна. Запитай, що ти можеш зробити для неї".*

2. *Про які події в США йдеться: "Драматичним апофеозом правління ... став скандал, пов'язаний з президентськими виборами 19 .. року. Слід зазначити, що зловживання можливостями ФБР чи податкових органів уже давно були в арсеналі боротьби з політичними конкурентами ... у ніч на 17 червня 19 .. року п'ять членів "бригади сантехніків" були затримані в штаб-квартирі демократів Незважаючи на опір ... , записи врешті рещт були оприлюднені і з'ясувалося, що ... особисто причетний до проникнення в офіс демократів Отже, був набір звинувачень, за яким ... мав відповідати перед судом. Щоб уникнути цього, ... 8 серпня 19 .. року подав у відставку, заявивши, що боротьбу за свою реабілітацію вестиме протягом 20 років."*

Тести-тренінги

1. **Основна мета "Нового курсу" Рузвельта:** а) контроль держави за розвитком економіки; б) боротьба з безробіттям; в) заборона страйків; г) введення пільг для приватного підприємництва.

2. **Які з названих реформ не належали до програми "Нового курсу" Рузвельта?:** а) примусове скорочення площ під виробництво сільськогосподарської продукції; б) державне регулювання грошового обігу і кредиту; в) заборона імпорту товарів першої необхідності; г) регулювання цін на товари та штучне обмеження виробництва.

3. **Який закон у США вперше в загальнофедеральному масштабі легалізував діяльність профспілок?:** а) "Закон Вагнера"; б) "Закон Маккарена-Вуда"; в) "Закон Сміта"; г) "Закон Тафта-Хартлі".

4. **Хто з діячів США ХХ ст. у 1963 р. виголосив програмну промову, яка увійшла в історію під назвою "Я маю мрію!" ?:** а) Д. Ейзенхауер; б) Дж. Кеннеді; в) М.Л. Кінг; г) Г. Кісінджер.

5. **"Сидячі демонстрації" – це:** а) протести пенсіонерів у США; б) акції проти расової сегрегації; в) форми організації дозвілля американської молоді 1960-х; г) акції протесту радикальних феміністичних організацій.

6. **Централізація державної влади в США в ХХ ст. привела до:** а) посилення ролі Верховного суду США; б) помітного розширення повноважень федеральних органів; в) посилення ролі сенату; г) зміни в виборчому праві.

7. В 1964 році в США прийнято Закон про громадянські права, який: а) відсторонював негрів від участі в виборах; б) ліквідував дискримінацію негрів у всіх сферах економічного і політичного життя; в) вводив освітній ценз: уміння читати і писати англійською мовою; г) посилив контроль федеральної влади за адміністративною діяльністю штатів.

8. Протягом ХХ ст. в США чітко простежується тенденція: а) неухильного посилення президентської влади, концентрація державної влади в руках президента; б) підвищення ролі конгресу; в) посилення ролі окремих корпорацій і організацій; г) посилення ролі демократичної партії.

9. Одна з форма вручання президента в законодавчу діяльність конгресу: а) законодавча ініціатива президента; б) президентське вето; в) видання відповідних указів; г) затвердження законів.

10. Типовою рисою в розвитку державного апарату США в ХХ ст., була його: а) демократизація; б) націоналізація; в) мілітаризація; г) фальсифікація.

Література

1. Алмонд Г., Паузлл Дж., Стром К., Далтон Р. Сравнительная политология сегодня: Мировой обзор / Под ред. М.В. Ильина, А.Ю. Мельвиля. – М., 2002.
2. Газін В.П., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002 роки): Навч. посібник. – К., 2004.
3. Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. – К.: Істина, 2009. – 768 с.
4. Иванян З.А. Белый дом: президенты и политика. – М., 1976.
5. История государства и права зарубежных стран / Под ред. С.А. Жидкова и Н.А. Крашениковой. – М., 1996.
6. История США / Под ред. Г.Н. Севостьянова. – М.: Наука, 1985. – Т. 1-4.
7. Минин А. А., Языков Е. Ф. Конституция США. История и современность. – М., 1988.
8. Короткий оксфордський політичний словник / Пер. з англ. – К.: "Основи", 2006.
9. Пик С.М. США - Велика Британія: "особливі відносини". – К., 2006.
10. Трофанчук Г.І. Історія держави і права зарубіжних країн: правові джерела: Навчальний посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 352 с.
11. Филиппов С.В. Судебная система в США. – М., 1985.
12. Хантингтон С. Кто мы?: вызовы американской национальной идентичности / Пер. сангл. А. Башкирова. – М.: ООО "Издательство АСТ", 2004.
13. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн / За ред. чл-кор. АПН України В.Д. Гончаренка. У 2-х томах. Т. 2. – К.: ІН Юре, 2002.
14. Язьков З.Ф. История стран Европы и Америки в новейшее время (1918-1945гг.). – М., 2000.

ТЕМАТИКА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ (120 годин)

Навчальна дисципліна "Історія держави і права зарубіжних країн" є об'ємною і складною за змістом. Без систематичної самостійної роботи з навчальним матеріалом неможливо засвоїти його якісно.

Самостійна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від аудиторних навчальних занять. Насамперед це актуально для студентів заочної форми навчання, для яких на самостійне опрацювання матеріалу робочим навчальним планом відведено більшість часу.

1. Предмет і завдання, методологія навчальної дисципліни "Історії держави і права зарубіжних країн". Її місце в системі юридичних дисциплін – 2 год.
2. Витоки та джерела давньосхідного права. Закони царя Хаммурапі – 2 год.
3. Суспільний устрій і правовідносини в Стародавньому Єгипті і Китаї – 4 год.
4. Суспільний і державний устрій Афінської республіки. Право Афінського полісу – 2 год.
5. Причини занепаду Римської держави. Роль римських юристів у розвитку права – 6 год.
6. Станово-представницька і абсолютна монархія в Англії, Франції і Німеччині – 4 год.
7. Феодальне право, його джерела і види – 2 год.
8. Судова система феодальної Англії – 4 год.
9. Судочинство в Середньовічній Німеччині – 4 год.
10. Утворення і розвиток держави і права Візантійської імперії – 4 год.
11. Характеристика "Новел" Юстиніана – 6 год.
12. Феодальна держава Південних і західних слов'ян – 2 год.
13. Формування централізованої Російської держави. Основні риси права Росії доби абсолютизму – 4 год.
14. Особливості російського абсолютизму – 2 год.
15. Утворення та розвиток держави в арабів. Арабський халіфат. Шаріат – 2 год.
16. Середньовічна держава і право в Японії – 2 год.
17. Формування конституційної монархії в Англії – 4 год.
18. Конституція США 1787 р. та Білль про права 1791 р. Державний устрій США – 2 год.
19. Буржуазна революція XVIII ст. у Франції та її основні етапи – 2 год.
20. Законодавство Французької революції. Кодекси Наполеона – 2 год.
21. Друга Імперія у Франції (1852–1870 рр.) – 2 год.

22. Утворення Третьої республіки у Франції. Конституція 1875 р. – 2 год.
23. Об'єднання Німеччини. Імперська Конституція 1871 р. Державний лад Німецької імперії – 2 год.
24. Буржуазна революція в Японії 1858 р., реставрація Мейцзі і реформи 1870-80-х рр. – 2 год.
25. Трансформація двопартійної системи. Реформи виборчого законодавства Великої Британії – 2 год.
26. Основні зміни в державному механізмі Великої Британії у ХХ – на початку ХХІ ст. – 2 год.
27. Зміни у соціальному законодавстві Британії у другій половині ХХ ст. "Тетчеризм" – 2 год.
28. Конституція 1946 р. Державний лад Четвертої республіки. П'ята республіка у Франції – 2 год.
29. Веймарська Конституція 1919 р. Встановлення фашистської диктатури в Німеччині. Політичний режим та механізми фашистської диктатури – 4 год.
30. Утворення ФРН. Характеристика Конституції 1949 р. Об'єднання Німеччини – 4 год.
31. Встановлення фашистської диктатури в Італії. Законодавче закріплення фашистського режиму. Корпоративна система – 2 год.
32. Ліквідація монархії в Італії і встановлення республіки. Конституція 1947 р. – 2 год.
33. Зміни в джерелах і системі буржуазного права у ХХ ст. Поява нових галузей права. Оновлення законодавства – 8 год.
34. Конституція Японії 1946 р. Розвиток державного ладу та партійної системи – 2 год.
35. Становлення національних держав в Угорщині, Чехословаччині, Югославії у міжвоєнний період. Відродження Польської держави – 4 год.
36. Демократичні революції 1989–1990 рр. Демонтаж адміністративно-бюрократичної системи управління. Визначальні тенденції у розвитку держави і права посттоталітарних країн наприкінці ХХ ст. – 4 год.
37. Революції 1917 р. Утворення і розвиток СРСР. Радянське право – 8 год.
38. Особливості розвитку Балканських країн наприкінці ХХ ст. – 4 год.

ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ, ПІДГОТОВКИ І ЗАХИСТУ КУРСОВИХ РОБІТ

Курсова робота – окремий нормативний вид навчально-дослідницької (з елементами наукової діяльності) роботи студентів, що визначає його кваліфікаційний рівень підготовки на певному етапі опанування відповідної освітньої спеціальності.

Це один з видів індивідуальних завдань науково-дослідницького, творчого характеру.

Виконання курсової роботи передбачає:

- поглиблення знань студентів з актуальних проблем даної галузі науки;
- розвиток умінь самостійного практичного опрацювання наукових джерел та використання сучасних інформаційних засобів і технологій;
- формування дослідницьких вмінь студентів;
- стимулювання студентів до самостійного наукового пошуку;
- розвиток умінь аналізувати уже досягнуте у науці знання та узагальнення з досліджуваних аспектів проблеми;
- формування вмінь практичної реалізації дослідженої проблеми у самостійно виконаних розробках.

Вимоги до написання курсової роботи

1. Курсова робота виконується на одну з тем, які запропоновані кафедрою або викладачем (керівником курсу) цієї кафедри.

Для написання курсової роботи рекомендуються теми, що містять у собі можливість виявити і реалізувати дослідницькі нахили студентів, передбачають аналіз літератури, самостійність викладу та висновків.

2. Курсова робота виконується державною мовою.

3. Обсяг курсової роботи – 20-25 сторінок комп'ютерного тексту (листок А4, розмір полів 2:2:3:1 (верхнє:нижнє:ліве:праве), шрифт Times New Roman 14, абзац 1,25 см, міжрядковий інтервал 1,5 см (полуторний). Нумерація сторінок автоматична (тительна сторінка не нумерується, але враховується як перша сторінка роботи).

4. Курсова робота повинна максимально повно розкрити зміст обраної теми та повинна бути виконана за відповідною структурою з виділенням окремих частин роботи (розділів), абзаців, правильним оформленням посилань, цитат, висновків, списку використаних джерел.

!!! За умови використання Інтернет-матеріалів чи сканованих матеріалів з окремих джерел без посилань на них у тексті роботи занадто для рецензії робота не допускається до захисту !!!

5. Цитати по тексту роботи оформляються за зразком [1, 25], де 1 – номер джерел у списку використаних джерел, а 25 – сторінка у джерелі, з якої взята думка чи факт, на які посилаються. В основному тексті роботи (розділи роботи), кількість посилань повинна бути як мінімум одне посилання на сторінці. У вступі та висновках посилання не ставляться.

6. Курсова робота повинна бути виконана охайно і грамотно у мовному та стилістичному плані. Оформлення роботи передбачає підшивання роботи в окрему папку без використання файлів.

Структура курсової роботи

1. Титульна сторінка

Титульна сторінка курсової роботи містить найменування відомчого підпорядкування, вищого навчального закладу, де навчається студент, і кафедри, на якій виконується робота; назву курсової роботи; автора; науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові наукового керівника; місце і рік підготовки курсової роботи.

Міністерство освіти і науки України Тернопільський національний економічний університет Юридичний факультет
кафедра теорії та історії держави і права
КУРСОВА РОБОТА на тему: “Цивільний кодекс Наполеона Бонапарта”
Виконав (-ла): студент (-ка) групи ПРз-21 П. І. П-Б.
Керівник: П.І.П-Б.
Тернопіль, 2010

2. Зміст

Зміст подають на початку курсової роботи. Він містить найменування та номери початкових сторінок усіх розділів і підрозділів та пунктів, зокрема, вступу, висновків, додатків, списку використаних джерел та ін.

ЗМІСТ	
ВСТУП	3
Розділ 1.	5
Розділ 2.	10
2.1.	10
2.2.	15
Розділ 3.	20
ВИСНОВКИ	24
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	25

3. Вступ (до 2-х сторінок)

Розкриває сутність і стан наукової проблеми, значущість, підстави та вихідні дані для розробки теми. Далі дають загальну характеристику курсової роботи у такій послідовності.

Актуальність теми

Обґрунтовується актуальність теми шляхом аналізу та порівняння з набутим знанням з проблеми, розкривається сутність проблеми і необхідність її дослідження, значущість для юридичної науки і практики.

Мета і завдання дослідження

Формулюють мету роботи, гіпотезу і завдання, які необхідно вирішити для досягнення поставленої мети.

Об'єкт дослідження – частина об'єктивної реальності, яка протистоїть суб'єкту у його пізнавальній та практичній діяльності. Об'єкт дослідження – це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію і обране для вивчення.

Предмет дослідження є елементом об'єкта дослідження, який включає сукупність властивостей і відношень об'єкта, опосередкованих суб'єктом у процесі дослідження з певною метою у конкретних умовах (предмет дослідження відображений у темі роботи).

Предмет дослідження міститься в межах об'єкта.

Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне і часткове.

Мета дослідження повинна охоплювати висвітлення трьох найважливіших аспектів – кінцевий результат дослідження, об'єкт дослідження, шлях досягнення кінцевого результату. Кінцевий результат відображає очікуваний від виконання дослідження позитивний ефект, який формується двоступенево: перша частина у вигляді суспільної корисності, друга – у вигляді конкретної користі, віднесеної, до основного предмета дослідження.

Завдання дослідження – це ті питання, отримання відповідей на які необхідне для досягнення мети дослідження. Послідовність постановки та викладу завдань дослідження повинна чітко відповідати найменуванню його теми, мети, об'єкту і предмету дослідження, а також алгоритмічній логіці його виконання. Сукупність поставлених у дослідженні завдань повинна бути мінімальною за ознакою їх необхідності для досягнення мети дослідження (звичайно кількість завдань роботи відповідає кількості розділів у змісті роботи).

Матеріал дослідження

Вказують, на якому саме фактичному матеріалі виконана робота. Дається коротка характеристика основних джерел отримання інформації (офіційних, наукових, бібліографічних).

Методи дослідження

Подають перелік використаних методів дослідження для досягнення поставленої мети. Перерахувати їх варто коротко та змістовно, визначаючи, що саме досліджувалося тим чи іншим методом.

Теоретичне значення роботи

Коротко викладають наукові положення, запропоновані студентом в результаті дослідження і які мають значення для даної галузі.

Практичне значення одержаних результатів

Викладають рекомендації щодо використання результатів дослідження у подальшій науковій, навчальній і практичній професійній діяльності.

Структура роботи

Коротко і лаконічно висвітлюється зміст кожного структурного елемента курсової роботи. Наприклад: “Робота складається з вступу, трьох розділів (чотирьох підрозділів), висновків, списку використаних джерел (20 найменувань)”.

4. Основна частина

Основна частина курсової роботи складається з розділів та підрозділів. Кожен розділ розпочинають з нової сторінки.

У розділах основної частини подають: виклад фактажу по відповідних розділах роботи; аналіз і узагальнення результатів дослідження окремих аспектів дослідження (наприкінці кожного розділу роботи).

5. Висновки (до 2-х сторінок)

У цій частині викладають найбільш важливі висновки, які впливають зі змісту курсової роботи.

6.Список використаних джерел містить перелік опрацьованої наукової літератури, хрестоматій, довідників, Інтернет-атеріалів.

Список використаних джерел слід розміщувати одним із таких способів: у порядку появи посилань у тексті або в алфавітному порядку прізвищ перших авторів чи заголовків. Бібліографічний опис джерел складають відповідно до чинних стандартів з бібліотечної та видавничої справи (приклад оформлення – див. далі).

<i>Вид джерела</i>	<i>Приклад оформлення</i>
монографія	Васильченко В.В. Римське спадкове право на тлі права сучасного. – Запоріжжя: Верже, 1999. – 130 с.
навчальний посібник	Глинаний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. – К.: Істина, 2009. – 768 с.
наукова стаття	Голосніченко Д. Розподіл повноважень між органами Євросоюзу: реалії і прагнення // Юридична Україна. – 2008. – № 1. – С. 11-18.
хрестоматія	Хрестоматія з історії держави і прав зарубіжних країн. – Том I: Навч. посіб. для юрид. вищих навч. закладів і фак.: У 2 т. / За ред. В.Д. Гончаренка. – К.: Ін Юре. – 1998. – 504 с.
довідники, енциклопедії	Шемчушенко Ю.С. Юридична енциклопедія. Т. 6. – К.: Укр. енциклопедія, 2004. – 768 с.
Інтернет-матеріали	История государства и права зарубежных стран. Учебник для студентов юридических вузов и факультетов. Часть 1. Под общей ред. О.А. Жидкова и Н.А. Крашенинниковой. – М.: НОРМА-ИНФРА, 1998. – http://www.pravoznavec.com.ua

7. Додатки

За необхідності до додатків доцільно включати допоміжний матеріал (ілюстрації, таблиці), що слугує для повноти сприйняття роботи.

Порядок захисту курсових робіт

!!! Належно оформлені курсові роботи подаються щонайменше за тиждень до дня захисту !!!

Курсові роботи, які, на думку керівника, заслуговують позитивної оцінки, допускаються захисту.

!!! Роботи, які неналежно оформлені, або не відповідають визначеним вище вимогам, не допускаються до захисту і повертаються студентові на доопрацювання.

Захист відбувається у встановлений термін за графіком кафедр у присутності студентів та комісії: керівника і викладачів кафедри. На захисті студент повинен у короткій доповіді (8-10 хв.) викласти основний зміст своєї роботи, узагальнення і висновки та можливість їх використання. Також студент повинен відповісти на запитання членів комісії, показавши свою орієнтацію у проблемі дослідження.

Після захисту виставляється оцінка, яка заноситься у залікову книжку, а потім у додаток до диплома.

ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ

№ п/п	Тема курсової роботи
1.	Правове регулювання власності у країнах Стародавнього Сходу
2.	Джерела права давньосхідних деспотій (Закони царя Хаммурапі)
3.	Договори в римському праві
4.	Звід законів Юстиніана – джерело давньосхідного права
5.	Зобов'язання у римському приватному праві
6.	Сервітути у римському приватному праві
7.	Звичай в римському праві
8.	Види процесу в римському праві
9.	Еклога – джерело права Візантії
10.	“Варварські правди” як джерело права ранньофеодальної Європи
11.	“Саксонське зерцало” – джерело феодального права Німеччини
12.	Зобов'язальні відносини за статутним правом Великого Князівства Литовського
13.	Майнове становище членів сім'ї за мусульманським правом

14.	Зобов'язання за Соборним уложенням 1649 р.
15.	Кримінальний процес за Соборним уложенням 1649 р.
16.	Права людини і громадянина у конституційних актах Французької революції
17.	Законодавство Англійської революції
18.	Принципи “стримування і противаг” у Конституції США
19.	“Правовий дуалізм“ в американській правовій системі
20.	“Новий курс” президента Ф. Рузвельта і його законодавче забезпечення
21.	Зобов'язальне право за Німецьким цивільним уложенням 1896 р.
22.	Шлюбно-сімейні відносини за Німецьким цивільним уложенням 1896 р.
23.	Правові форми організації монополістичного капіталу у другій половині ХХ ст.
24.	Акти делегованого законодавств як джерело права ХХ ст.
25.	Види державної власності у країнах Західної Європи у ХХ ст.
26.	Соціальна хартія Європейського Союзу
27.	Формування законодавства ЄС у 1950 – 190-х рр.
28.	Судова система ФРН
29.	Особливості організації судової системи США
30.	Реформи місцевого управління у Великій Британії у 1997 – 2007 рр.
31.	Судова система Європейського Союзу
32.	Державно-правовий устрій Веймарської республіки
33.	Корпоративна система в Італії у 1920 – 1930-х рр.
34.	Правове регулювання охорони навколишнього середовища у Європі і США у ХХ ст.
35.	Регулювання шлюбно-сімейних відносин у цивільному праві Франції
36.	Система правоохоронних органів Франції
37.	Система правоохоронних органів Великої Британії
38.	Трудове законодавство США другої половини ХХ ст.
39.	Соціальне законодавство Великої Британії другої половини ХХ ст.
40.	Інтернаціоналізація міжнародних господарсько-правових відносин на рубежі ХХ – ХХІ ст. (на прикладі ЄС)

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Східна деспотія. Джерела стародавнього права.
2. Особливості суспільного і державного устрою Стародавнього Єгипту.
3. Суспільний і державний устрій Стародавнього Вавилону.
4. Загальна характеристика Законів Хаммурапі.
5. Шлюбно-сімейне і спадкове право за Законами Хаммурапі.
6. Поняття та види злочинів і покарань за Законами Хаммурапі.
7. Суспільний і державний устрій Стародавньої Індії.
8. Загальна характеристика Законів Ману.
9. Особливості правового регулювання шлюбно-сімейних і спадкових відносин за Законами Ману.
10. Види злочинів і покарань за Законами Ману.
11. Заснування і розвиток Афінської держави: реформи Тезея і Солона.
12. Реформи Клісфена і Перікла як завершення будівництва Афінського демократичного поліса.
13. Суспільний устрій Афінського поліса.
14. Загальна характеристика права Стародавніх Афін.
15. Особливості суспільного і державного устрою Спарти. Реформи Лікурга.
16. Суспільний і державний устрій республіканського Риму.
17. Загальна характеристика Законів XII таблиць.
18. Суспільний і державний устрій Риму в період принципату.
19. Характерні особливості суспільного і державного устрою Римської імперії в період домітану.
20. Римське право: основні етапи розвитку та джерела.
21. Загальна характеристика феодальної держави і права Західної Європи в період ранньофеодальної монархії.
22. Держава Франків. "Салічна правда".
23. Загальна характеристика феодальної держави і права Західної Європи в період станово-представницької монархії.
24. Суспільний і державний лад Англії в період станово-представницької монархії.
25. Велика Хартія Вольностей 1215 р. і розвиток англійського парламентаризму у XIV–XV ст.
26. Суспільний і державний лад Франції періоду станово-представницької монархії.
27. Особливості суспільного і державного устрою Німеччини в період станово-представницької монархії.

28. Загальна характеристика держави і права Західної Європи в період абсолютної монархії.
29. Суспільний і державний устрій Франції в період абсолютної монархії (класичний абсолютизм).
30. Англійський абсолютизм, його характеристика.
31. Характеристика німецького абсолютизму (князівський абсолютизм).
32. Державний лад і право Візантійської імперії.
33. Утворення Російської централізованої держави. Її суспільний устрій і державний лад (XIV–XVI ст.).
34. Джерела права в Росії періоду станово-представницької монархії.
35. Формування абсолютної монархії в Росії. Соборне уложення 1649 р.
36. Особливості утворення мусульманської держави. Арабський Халіфат.
37. Загальна характеристика мусульманського права.
38. Буржуазна революція в Англії XVII ст.: причини, основні етапи та юридичне забезпечення.
39. Перший етап революції в Англії. Юридичне закріплення його підсумків.
40. Другий етап Англійської революції і юридичне закріплення його підсумків. Знаряддя управління 1653 р. і протекторат О. Кромвеля.
41. Юридичне оформлення конституційної монархії в Англії (Habeas Corpus Act 1679 р., Білль про права 1689 р., Акт про престолонаслідування 1701 р.).
42. Розвиток конституційної монархії в Англії у XVIII –XIX ст.
43. Виборчі і парламентські реформи в Англії у XIX–XX ст. (повноваження Парламенту і Кабінету міністрів).
44. Війна за незалежність в Північній Америці і утворення США. Декларація незалежності 1776 р.
45. Конституція США 1787 р. Розподіл влади. Білль про права 1791 р.
46. Французька буржуазна революція: основні етапи. Декларація прав людини і громадянина 1789 р. Конституція 1791 р.
47. Французька буржуазна революція. Жирондистська і якобінська республіки. Конституція 1793 р.
48. Консульство та імперія у Франції. Конституції 1795–1799 рр.
49. II республіка у Франції. Конституція 1848 р.
50. Державний лад III республіки. Конституційні закони 1875 р.
51. Німеччина на шляху до створення єдиної держави (1814–1870 рр.).
52. Об'єднання Німеччини. Конституція 1871 р.
53. Державний устрій та політичний режим Німецької імперії (1871–1918 рр.).

54. Особливості буржуазної революції в Японії 1868 р. Реформи Мейдзі. Конституція 1889 р.
55. Держава Японії в XX ст. Конституція 1947 р.
56. Цивільне і торгове право Франції у XIX ст.: кодекси 1804 і 1807 рр.
57. Кримінальне право Франції: кодекс 1810 р.
58. Цивільне і торгове право Німеччини у XIX ст. Цивільне уложення 1896 р.
59. Право держав Нового часу: формування континентальної та англосаксонської правових систем.
60. Реформи в Російській імперії другої половини XIX ст.: зміни в державно-правовому устрої.
61. Революція в Росії у 1905–1907 рр.: зміни в суспільному устрої і державному ладі.
62. Буржуазно-демократична революція в Німеччині 1918 р. Загальна характеристика Веймарської конституції 1919 р.
63. "Новий курс" Рузвельта в США і його законодавче забезпечення.
64. Зміни в державно-правовому розвитку США після Другої світової війни.
65. Зміни у державному механізмі Великої Британії у XX ст.
66. Політична система Франції у XX ст. Конституції 1946 і 1958 рр.
67. Юридичне закріплення приходу націонал-соціалістів до влади в Німеччині: державний механізм фашистської диктатури.
68. Корпоративна держава Б. Муссоліні в Італії.
69. Державний лад ФРН. Боннська конституція 1949 р. Об'єднання Німеччини.
70. Проголошення республіки в Італії. Конституція 1947 р.
71. Основні зміни в системі і джерелах права в країнах Заходу у XX столітті.
72. Державний лад в Японії у XX ст.
73. Слов'янські держави Центральної та Південно-Східної Європи у період між двома світовими війнами.
74. Особливості народної демократії у країнах Південної і Центральної Європи у другій половині XX ст.
75. Державний лад і право СРСР: Конституції 1936 і 1976 рр.
76. Наслідки розпаду СРСР. Особливості становлення держави і права в пострадянських країн наприкінці XX ст.

Зразок екзаменаційного білета

Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультетСпеціальність *Правознавство* історія держави і права зарубіжних країн
(для студентів заочної форми навчання)

БІЛЕТ № ___

Максимально можлива кількість балів – 100*

I. Вкажіть вірну відповідь (40 балів)

1. Який із способів набуття права власності був притаманний лише брахманам в Стародавній Індії: а) дарування; б) спадкування; в) купівля; г) знахідки.
2. Родоплемінна верхівка в Афінах мала назву: а) геомори; б) деміурги; в) евпатриди; г) фети.
3. Що означає в римському приватному праві повна правоздатність: а) право на шлюб; б) цілковита можливість розпоряджатися майном; в) право виступу в органах влади і висувати свою кандидатуру на різні посади; г) все вище викладене.
4. Королівські закони в державі франків мали назву?: а) правди; б) капітулярії; в) дипломи; г) форми.
5. Скільки осіб входило до колегії курфюрстів в Німеччині: а) 5; б) 7; в) 10; г) ваш варіант.
6. Про що йшлося у Великій ремонстрації в Англії у 1641 р.?: а) зловживання королівської влади; б) повноваження перів; в) зловживання членів парламенту; г) розширення повноважень короля.
7. Кому належала законодавча влада за Конституцією США 1787 р.: а) Президенту; б) Конгресу (сенату і палаті представників); в) сенату; г) Верховному Суду.
8. У Цивільному кодексі Наполеона приватне право ділилося на: а) цивільне і публічне; б) публічне і торгове; в) цивільне і торгове; г) приватне і публічне.
9. Які з прав і свобод людини не передбачала Конституція Японії 1889 р.?: а) право на судові рішення спірних питань; б) право на освіту; в) свободу вибору і зміни місця проживання; г) свободу віросповідання.
10. Де відбувався судовий процес над німецькими військовими злочинцями після Другої світової війни?: а) у Потсдамі; б) у Карлхорстї; в) у Нюрнберзі; г) у Дрездені.

II. Визначте основні етапи розвитку та джерела римського права. (30 балів)**III. Розкрийте зміни у державному механізмі Великої Британії у XX ст.**

(30 балів)

* Оцінювання здійснюється згідно "Положення про кредитно-модульну систему організації навчального процесу у Тернопільському національному економічному університеті". Протокол № 10 від 26.05.2006 р. (www.tneu.edu.ua)

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

У процесі викладання дисципліни застосовуються поточний контроль (тестування та опитування) та підсумковий контроль (письмовий екзамен).

Підсумковий бал за 100-бальною шкалою з дисципліни "Історія держави права зарубіжних країн" визначається як середньозважена величина, в залежності від питомої ваги кожної складової залікового кредиту.

Шкала оцінювання

За шкалою Університету	За національною шкалою	За шкалою ECTS
90-100	Відмінно	A (відмінно)
85-89	Дуже добре	B (дуже добре)
75-84	Добре	C (добре)
65-74	Задовільно	D (задовільно)
60-64		E (достатньо)
35-59	Незадовільно	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)
1-34		F (незадовільно з обов'язковим повторним складанням)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	8
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН	9
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН (ДЛЯ ФДПМП)	10
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	11
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	19
ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	25
ТЕМАТИКА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ	44
ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ, ПІДГОТОВКИ І ЗАХИСТУ КУРСОВИХ РОБІТ	46
ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ	51
ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ	53
ЗРАЗОК ЕКЗАМЕНАЦІЙНОГО БІЛЕТА	56
МЕТОДИ КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ.....	57
ЗМІСТ	58